

MENTOR

DIJAŠKI LIST

DEVETNAJSTO LETO

VI/VII

*V tem zvezku sodelujejo /
Janko Mlakar / Sfinks /
Dr. Fr. Jaklič / Vladimir
/ Dr. L. Sušnik / Branimir
Steska / Vanjuša / T. K. /
France Vodnik / Viktor
Smolej / Ivo Brnčič / J.
Jalen / I. Dolenc / Crassus
/ Bogo Pleničar*

Vsebina VI / VII številke.

	Str.
Janko Mlakar / Spomini	121
Sfinks / Sanjska pesem	133
Dr. Fr. Jaklič / Proč z lažjo!	134
Vladimir / Poslednja pot	137
Dr. L. Sušnik / Narodna propaganda v francoskem slovstvu	139
Branimir Steska / Ljubljanski zmaj	144
Vanjuša / Pot skozi molk	144
T. K. / Pij XI. in Vzhod	145
T. K. / Premnogi bodo slavili njegovo modrost	147
Julij Kaden-Bandrowski / Profesor	148
Viktor Smolej / Velemesto & Co.	150
Ivo Brnčić / Dvoje smeri	153
J. Jalen / Pod stropom neba	157
Sfinks / Sprostite se	159
Sfinks / Saj bo vstalo	159
Sfinks / Molitev	159
I. Dolencec / O pesniku dr. Jerneju Levičniku	160
Obzornik /	
Knjige in časopisi	163
Literarni pomenki	165
Kulturni paberki	165
Dijaški šah	166
Zabavni kotiček /	
Mayeriada	167
Drobiž	167

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. / Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. / Rokopisi se ne vračajo. / Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 5. / Na upravo se naslavljajo vsa naročila in reklamacije.

Vsak naročnik, naj dobiva list naravnost na svoj naslov ali pa pri poverjeniku, mora poravnati vso naročnino v prvi polovici letnika, sicer ne bo dobil več šeste številke.

Mentor izhaja med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič, izdaja Prosvetna zveza (dr. Jakob Mohorič), tiska »Slovenija« (predst. Albert Kolman, Ljubljana, Celovška cesta 61). / Celoletna naročnina za dijake Din 30.—, za druge in zavode Din 40.—. Posamezna številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. / Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. / Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.



Janko Mlakar / Spomini.

»Slovensko bralno društvo.«

Včasih se zbero v kakem razredu sami taki profesorji, ki smatrajo vsak svoj predmet za »edinozveličaven«. Ta okoliščina je za dijake navadno jako neprijetna, za marsikoga celo porazna, ker zahteva vsak profesor, da se morajo pred vsem učiti njegovega predmeta. Jasno je, da se slab, pa tudi povprečen dijak, ne more vseh predmetov »pred vsem« učiti in mora zato enega ali drugega zanemarjati. V takem razredu je ozračje vedno kakor prenasičeno z elektriko; ob sklepu šolskega leta pa izbruhne včasih nevihta, ki zahteva neprimerno število žrtev.

V tem oziru se nam je v drugi zelo dobro godilo.

Za zgodovino in zemljepis smo imeli dr. Ragazzija, za katerega se nam ni bilo treba skoraj nič učiti. Mož je bil trd Nемеc in je znal jako slabo slovenski. Imel je sicer izpit za slovenski učni jezik, a kako ga je naredil, sam Bog vedi.

Nam je njegovo neznanje slovenskega jezika prav dobro prišlo. Imeli smo na teden štiri ure, pri katerih se nam ni bilo treba bati, »če pridemo na vrsto«, in za katere se nismo dosti pripravljali. Ker nas tudi Pavlin ni pritiskal, smo imeli za druge predmete dovolj časa. To se je jako dobro poznalo pri sklepni klasifikaciji. Izmed 44 učencev je en sam padel, pet jih je pa dobilo ponovljalni izpit.

Ragazzija smo se vsi razveselili. Ako bi ne bili vedeli, da je kot rezervni častnik vnet za vojaško disciplino, bi ga bili sprejeli z imenitnim aplavzom. Dijaki, ki so ga že prejšnje leto imeli, so nam pripovedovali o njem mnogo prijetnega in zabavnega.

Razumel je tako slabo slovenski, da so mu namesto zgodovine pripovedovali pravljice in pesmi. Neki predrznež mu je celo naštel vse njegove napeke, resnične in izmišljene, kar jih je vedel, in se iz njega norčeval. Ker je profesor mislil, da mu je tako obširno in gladko odgovoril, ga je za vse to še pohvalil.

Tekom prvega leta v Ljubljani se je pa že naučil toliko slovenščine, da je vsaj to vedel, ali dijak pripoveduje zgodovino ali ga zmerja. Zadostovalo pa je, da si le tuintam imenoval zgodovinske osebe, ki so v lekciji nastopale. Kaj si vmes povedal in kaj so te osebe delale, zato se Ragazzi ni brigal. Da si le veliko in gladko govoril, pa je bilo »praf dobro«.

Nekoč sem bil vprašan tretjo punsko vojsko. Učil se sicer nisem nič, vedel sem pa nekoliko o nji, ker sem rad prebiral Staretovo Zgodovino in sem se navduševal za Hanibala. Seveda, tega je bilo premalo, zato sem povedal vse, kar sem vedel o vseh treh punskih vojskah. Hanibali, Hasdrubali in Scipioni so mi leteli iz ust kakor čebele iz panja in jezik mi je šel vse drugače, kakor pri drugih profesorjih. Nisem bil pač razburjen.

»Praf dobro,« mi je pokimal Ragazzi in mi zapisal »hvalno«.

Zgodovina nas torej ni tiščala. V zemljepisju je pa marsikdo ujel kako šestico, — kajti tu mu nismo mogli pokazati ali narisati Amerike za Avstralijo. V tem oziru je bil včasih celo izbirčen, da mu ni vsaka risba ugajala.

Nekoč me popolnoma nepričakovano pokliče k tabli. Dokončaval sem pravkar Balkanski polotok, ki sem ga bil dolžan že tri tedne. Nesem mu še moker zvezek in ga položim na kateder.

»Italija!«

Takoj mu postrežem. Ker sem vedel, da je Italija podobna škornju, mu narišem na tablo tak kanon, kakor sem jih svoje dni prekucaval pred Hinterfechnerjem. To mi je šlo še precej dobro od rok in vsak objektiven človek bi bil moral priznati, da je bila risba res podobna Italiji. Ragazzi je bil pa to pot jako subjektiven. Posmejtal se je in ukazal: »Sicilija!«

Sicilija se mi je pa res ponesrečila. Pozabil sem poudariti tri vogle. Ako bi bil že takrat poznal Napoleonov trivogelnik, bi je gotovo ne bil polomil, tako sem jo pa, in sicer prav pošteno.

»To ni Sicilija, to je krompir,« se je zahehetal Ragazzi in mi zapisal v zvezek pod zadnjo risbo veliko 6.

Velikosti številke se nisem čudil, pač pa temu, da je tako dolg stavek pravilno izgovoril.

Ker so nam risbe vzele preveč časa, smo se hodili ob ponedeljkih pri zemljepisu redno opravičevat. Šli smo v gosji vrsti pred kateder in govorili vsi enako: »Prosim gospod doktor profesor, sem bil bolan.«

Ker je bil v tistih časih le tuintam kak profesor tudi doktor, je Ragazzi veliko dal na svoj doktorat. Mi seveda smo to slabost izrabljali pri opravičevanju.

Nekoč smo se skoraj vsi opravičevali. Profesor nas je potrpežljivo poslušal in kimal. Ko smo pa sedeli spet v klopeh, se je naenkrat razvnel.

»Danes je ponedeljek, in vi priti k meni: ‚Sem bil bolan, sem bil bolan, a jaz pisati: dvojka, dvojka, dvojka.‘«

Te brezobzirne besede so nas tako užalile, da smo se prihodnjo uro spet šli — vsi opravičevat ...

Pred praznikom se pa nismo hodili opravičevat, kakor po nedelji. Ob taki priliki smo mu rajši voščili »vesele praznike«, čeprav smo praznovali samo en dan. Ko je prišel za kateder, je zagrmelo enoglasno po sobi: »Prosimo, gospod doktor profesor, mi vam voščimo vesele praznike!«

Nato smo celo uro delali, kar smo hoteli, da smo bili le mirni. Ragazzi je bil namreč v tem oziru precej siten in je takoj zapisal v »klobasenbuch«.¹ Malo si pošepetal, pa si bil v njem. Taka stvar je stala takrat dvajset goldi-

¹ Klassenbuch.

narjev, ker je že enkratna »pohvala« v razrednici imela navadno za posledico v vedenju »primerno« in s tem izgubo oproščenja šolnine.

Neko uro smo pa imeli pri zemljepisju velik direndaj. Ragazzi je tako dolgo vrtel na suknjiču gumb, dokler ni odletel med klopi — gumb, ne Ragazzi.

Seveda smo takoj postrežljivo planili pod klopi in ga iskali. Porabili smo to ugodno priliko in se pretepali, suvali in ščipali, da je bilo veselje. Ker je bilo iskanje v teh okoliščinah precej utrudljivo, smo se morali menjavati. To veselo prerivanje je trajalo celo uro, »doktor profesor« pa je sedel za katedrom in potrpežljivo čakal, kdaj bomo našli gumb. Našli smo ga točno, ko je pozvonilo.

Ragazzi se je oprijel vsake novosti, tako tudi bicikla. Vozil se je pa na takem, ki je imel spredaj veliko kolo, zadaj pa čisto majhno, ki je teklo za prvim, kakor sinček za očetom. Nekoč je imel smolo, da je padel, in sicer prav na usta. Prišel je v šolo z zalepljenimi ustnicami in sedel za katedrom, mi smo se pa pripravljali za druge predmete ali pa brali povesti. Škoda, da je njegova popolna molčečnost trajala le kake tri ure.

Sploh je pa silno malo govoril in razlaga mu ni delala nikakih težav, čeprav ni znal jezika. Pri zgodovini se je vse »podajanje« in »pojasnjevanje« vršilo potom branja. Vzel je v roke zgodovinsko knjigo in ukazal dijaku, ki ga je zavoljo njegovih snažnih risb jako čislal: »Meršu (pisal se je Meršov), bérite!«

In »Meršu« je bral. Ko je končal, je profesor sam še enkrat bral ono lekcijo, pa le tiste stavke, katere bi se po njegovem mnenju morali naučiti. Te stavke smo podčrtali in jih je potem še kdo izmed nas prebral. S tem je bila učna »slika« končana.

Pri zemljepisu se pa Ragazzi sploh ni oglasil, kakor da je naredil obljubo molčečnosti. Samo risal je na tablo. To delo je opravljal jako rad in z nekim samodopadanjem. Pri tem je rabil vedno lastno kredo in gobo; oboje je imelo lepe držaje iz nikla, da si ni rok umazal. Reke in meje je risal jako debelo, in je to tudi od nas zahteval. Povedal nam pa nikdar ni, kaj pomenijo trakovi, ki jih je bil narisal, in pike, s katerimi jih je ozaljšal. Vsaka njegova risba je bila kakor uganka, ki smo jo morali sami rešiti.

Navzlic temu smo bili z njim zelo zadovoljni, on pa menda z nami; vsaj pritoževal se ni nikdar čez nas. Žal, da ta obojestranska zadovoljnost ni trajala celo leto.

Neko lepo popoldne v mesecu majniku smo po klopeh prav lepo dremali, medtem ko je Ragazzi v potu svojega obraza risal na tablo nekaj debelim kačam podobnega. Naenkrat zagrmi nad nami, kakor da bi se strop podiral. Profesor vrže kredo na mizo in plane skozi vrata.

»Fantje, tiho!« zavpije Jeretin, ki je bil zaradi svojih dvajsetih let nekaka avtoriteta. »V sedmi štampajo Nedweda. Poslušajmo, kaj bo!«

Takoj smo utihnili, pa tudi nad nami je postalo mirno. Kmalu se je Ragazzi vrnil še ves razburjen. Bili smo silno radovedni, kaj se je zgodilo, pa se ga nismo upali vprašati. Sicer smo pa itak po šoli vse zvedeli.

V sedmi je poučeval nemščino in zgodovino profesor Nedwed, ki je bil zagrizen Nemeec. Slovenske dijake je metal iz golega šovinizma. Zaradi tega je imel že ponovno težke zapletljaje, in celo okna so mu pobili.

Tisto osodepolno popoldne so se pa dijaki dobro pripravili. Vzeli so s seboj polena in jih skrili pod klopi.

V onih časih so namreč dijaki včasih pokazali profesorju svojo nezado-

voljnost s tem, da so ga »štamfali«, to je, tolkli so s pestmi po klopeh in butali z nogami ob tla.

Nedwed je začel klicati slovenske fante pred kateder in jih, kakor navadno, podil v klop, da so se kar srečavali. Oražen, poznejši mecen medicincev, je hotel grozečo katastrofo preprečiti. Zato vstane in odide k ravnatelju, da bi mu pojasnil položaj.

Tedaj je pridrvel v pisarno Ragazzi in zaklical: »Herr Direktor, in der Septima wird furchtbar gestampft.«²

Ko je prišel ravnatelj v sedmo, so fantje s profesorjem že obračunali. Nedwed je stal ves bled ob katedru, eden izmed dijakov je pa odpiral okna, da bi se prah, ki ga je dvignilo »štamfanje«, izkadil.

Drugi dan so sedmošolci izjavili ravnatelju, da ne pridejo tako dolgo k nemščini in zgodovini, dokler ne dobe drugega profesorja. Zmagali so na celi črti. Imeli so namreč na svoji strani večino profesorjev, vso slovensko javnost in celo Winklerja.

Za nemščino so dobili ravnatelja, za zgodovino pa Kaspretja. Nedwed je šel na »bolezenski« dopust in po počitnicah v Iglavo na Moravsko. Pa tudi tu niso bili z njim zadovoljni. Že takoj naslednje leto so dobili naši osmošolci z iglavske gimnazije vprašanje, kako so se ga v Ljubljani iznebili.

Mi smo bili silno veseli, da so spravili ljutega »slovenofaga«³ z gimnazije, — saj smo se že naprej bali, kdaj nas bo dobil v pesti. Seveda je bilo, kakor se že dogaja, tej sladkosti pridejanega nekoliko pelina. Ker je Ragazzi prevzel v V. b. namesto Kaspretja zgodovino, nas je — nehvaležnej! — prepustil na milost in nemilost — Šegi.

Z Bogom lepe zemljepisne in zgodovinske urice!

Pa to ni bila edina nesreča v drugi. Razpustili so nam tudi »Slovensko bralno društvo«.

Takrat nismo tako gojili sporta, kakor današnja mladina. Zato smo pa rajši brali, zlasti pri — Ragazziju. Ob sredah in sobotah popoldne smo pa hodili v »Licealno knjižnico« v »lesecimer«⁴ brat.

Tu je kraljeval skriptor Levstik. Kako smo se ga bali! Bil je pa tudi hud ko poper. Ako je kdo le dvakrat zapored obrnil list, je že zakričal nad njim: »Ali ste prišli listat?«

Neki drugošolec je rekel slugi, ki je izposojal knjige, naj mu da »Med dvema stoloma«.

Sluga ga premeri od nog do glave in mu pravi: »Se ne da.«

Fant se mu je zdel premajhen za tako knjigo.

»Da se, da,« odvrne mu mali predrznež, »če le hočete.«

Takrat se pa dvigne Levstik s stola.

»Dečko, ven!«

In dečko je zginil ko kafra.

Tudi jaz sem pri neki priliki treščil z Levstikom skupaj.

Neko popoldne sem bil prvi pri vratih, držal za kljuko in čakal, kdaj bo v stolnici bilo eno. (Takrat se je bralnica odpirala.) Tu me nekdo udari po roki, drugi, ki so tiščali za menoj, me porinejo, vrata se dokraja odpro, in jaz padem med mize ter poderem nekaj bralnih pultov na tla.

Levstika sicer nisem videl, slišal sem ga pa.

»Dečko...«

² Gospod ravnatelj, v sedmi strašno »štamfajo«.

³ Slovenožr.

⁴ Bralnica.

Kaj je hotel »dečku« povedati, ne vem, ker sem jo prav tako urno pobral iz sobe, kakor sem vanjo priletel. Bal sem se ga pa tako, da sem se potem štirinajst dni ogibal bralnice.

Umril je, ko sem bil v tretji. Šele tedaj smo zvedeli, koliko je trpel v boleznih, in razumeli smo njegovo osornost.

Nestrpno smo pričakovali pred pogrebom okrožnice, ker smo mislili, da se bomo pogreba korporativno udeležili. Končno je le prišla, prav pri zadnji uri popoldne.

Imeli smo Ragazzija. Prebral jo je po tihem, podpisal in jo dal slugi nazaj. Nato je pa celo uro študiral, kako nam bo povedal slovenski, kar je bral v nemščini. Ko smo koncem ure odmolili, nam pravi: »Jutri v soboto (bil je cesaričin god) morajo celi učenci vse gimnazije k maši.«

Mi pa začnemo klicati: »Kaj pa Levstikov pogreb?«

»Ah nič!« je zamahnil in zginil skozi vrata.

Za tako omalovaževanje naše interpelacije smo se maščevali, da smo za njim kričali, če moramo k maši res celi priti in če ne smemo pozabiti glav, nog ali rok.

Še isti večer — bil je mračen novembrski dan — so pokopali Levstika brez korporativne udeležbe, kar se nam je zelo za malo zdelo. Pogreb je bil pa navzlic temu veličasten, kakršnih je Ljubljana do tedaj še malo videla.

Pesniki in pisatelji so res srečni ljudje. Če ne drugega, vsaj pogreb imajo lep in v novejšem času celo zastoj kakor velmožje in — občinski reveži.

Pa vrnimo se v drugo! Ker v bralnici in knjižnici nismo mogli kriti svojih potreb glede duševne hrane, smo ustanovili »Slovensko bralno društvo«. Njegov namen je bil, nakupovati in izposojevati slovenske leposlovne knjige. Občne zборе smo imeli navadno v kotu pri peči.

Ko smo nekega dne prav burno zborovali, stopi v razred Šega. »Občni zbor« se takoj pomiri in razprši po klopeh.

Profesor je bil radoveden, odkod tak hrup, in vpraša Kovača, ki je bil odgovoren za red v odmorih, kaj smo imeli.

»Oh nič posebnega,« uide fantu, »tam za pečjo je bil občni zbor.«

»Kaj? Občni zbor? Kje, kakšen, kdo ga je imel?« je hitel Šega povpraševati, in preden je minila ura, je bilo naše bralno društvo že pokopano.

Prišlo je v prisilno likvidacijo in njegovo premoženje (Pravica, zakrij si obraz!) so zaplenili v prid podporne zaloge in šolske knjižnice. V blagajni je bilo 72 kr., knjig pa kakih deset. Nekaj so jih člani seveda utajili.

Bili so pa tudi strahopetneži vmes, ki so kar sami javili, da imajo izposojene društvene knjige, kakor na primer Smukavec.

»Kaj, tudi vi ste bili zraven?« se je začudil Šega.

»Prosim, gospod profesor,« je hitel fant ves prestrašen, »saj nisem bral tiste knjige, je tako pohujšljiva, da, pohujšljiva, pa jo imam kar v kovčegu zaklenjeno.«

»Kakšna knjiga pa je to?«

»Rokovnjači.«

To priznanje je izzvalo glasen smeh, in celo Šega se je namuznil.

Likvidacija nasilno zatrtega društva se je izvršila brez hujših posledic za navadne člane. Le funkcionarji so morali trpeti zasmehovanje zaradi svojih častnih mest.

»Blagovolite gospod predsednik prevesti ta stavek v latinščino, seveda, če niste preveč utrujeni od občnih zborov.«

»Potrudite se, prosim, gospod knjižničar, k tabli, ako vas ne bole roke in noge od urejevanja društvene knjižnice. To ni malenkost, toliko knjig!«

»Kaj, ta naloga vam dela težave? Toda oprostite, gospod blagajnik, kako pa delate potem društvene proračune in bilance, ki so pri tako ogromnem denarnem in blagovnem prometu gotovo jako zapleteni?«

Tako in podobno so zbadali profesorji idealne fante, ki so se žrtvovali za prosveto, mi smo se pa smejali.

Da, mladina je često brezsrčna; bila je takrat, ko je v naši drugi zborovalo »Slovensko bralno društvo« in je še danes. Kolikrat sem se kot katehet jezil, ker so se gojenke smejale kakemu neprostovoljnemu dovtipu součenke, čeprav je komaj solze zadrževala. Ako bi se bile zamislile v njen položaj, bi tega gotovo ne bile storile.

»Bralnih društev« pa nismo potem več snovali.

V *pregnanstvu*.

Včasih so trdili ljudje, da so gimnazijski razredi, ki imajo liho število, težji od onih s sodim številom. Meni se pa zdi, da ni tako. V prvi nisem našel nikakih težav. V sedmi bi se mi bilo skoraj ponesrečilo, da bi bil zašel med odličnjake; manjkala sta mi do odlike samo dva reda. Zares težka je bila peta. Prehod od slovenskega učnega jezika k nemškemu mi je delal precejšnje preglavice. Tretjo, v kateri se marsikdo spotakne ob grščino ali algebro, sem pa ohranil v blagem spominu.

Najprej zavoljo koz, ki so takrat razsajale po Ljubljani in zahtevale tudi marsikatero mlado življenje.

Pojavile so se začetkom januarja. Pazljivo smo zasledovali, kako so se širile, šteli kontumacirane dijake in čakali, kdaj bodo zaprli šolo.

V tistih časih niso bili tako pristranski, kakor dandanes, ko zapro samo razred, v katerem se pojavi nalezljiva bolezen, dočim imajo drugi šolo. Počakali so rajši, da se je bolezen lepo razširila po vseh razredih, potem so pa vso šolo zaprli, pa ne za nekaj dni, marveč za cele tedne, da se je vsaj splačalo.

Tudi glede koz so tako ravnali. Počakali so, da je bilo v mestu nekaj sto slučajev, na gimnaziji čez pol stotine bolnih in kontumaciranih fantov, nato so pa proglasili »kozave počitnice«.

Bilo je v soboto po zadnji glasni (tretji) konferenci, ko so nam naznanili, da se konča prvi semester in zapre šola. Radi nenadnega zaključka je padla tretjina dijakov, kar pa meni ni grenilo počitnic, ker nisem bil med »padlimi«.

Dopoldne smo navadno igrali »duraka«, popoldne pa hodili v kljub debelemu snegu in hudemu mrazu kot plemeniti »Delavari« po »pragozdih in prerijah« ter zasledovali sovražne »Irokeze«. Mokri, premrazeni in prepoteni smo iskali njih sledi ter gasili žejo s snegom in ledom. Medtem je pa hodil po ulicah Doberletov voz, pobiral mrtve ko smeti in jih vozil na pokopališče, kamor je bil dostop strogo prepovedan.

Tisto leto je izostal tudi karneval na veliko žalost starih in mladih norcev, zlasti pa barabic.

Na pustni torek popoldne so namreč vsako leto metali s kazinskega balkona pomaranče. »Publika«, ki jih je spodaj lovila, je bila precej pisana; celo odrasli — barabe so bili vmes. Po Zvezdi je pa staro in mlado promeniralo in se obmetavalo s konfetijem, pa tudi s sladkorčki, katere so potem otroci po tleh pobirali. Tudi jaz sem jih, ko sem hodil še na Graben.

Takole sredi popoldneva so prignali tudi »brno«. V plahto zavita maska je držala na drogu glavo, ki je bila še najbolj krokodilji podobna; druge, v raztrgana ženska krila oblečene maske so se pa podile okrog nje in se obdeleževale z metlami. »Brna« se je počasi pomikala sredi kričeče druhali in v taktu

odpirala široko žrelo. Za častno spremstvo so seveda skrbeli otroci, ki so imeli v »pustne« namene popoldne prosto.

Karneval je s kozami vred v Ljubljani za vedno nehal, pustne šeme so se pa umaknile z ulice v plesne dvorane.

V zadnjem tednu februarja je bolezen že precej pohnjala, počitnice pa popolnoma. Treba je bilo zopet v šolo. Bali smo se, da nam bodo podaljšali šolsko leto ali nas preobkladali z delom, pa je bil ves strah zastonj. Končali smo kakor navadno sredi julija, in tudi pritiskali nas niso; da, prišla so celo prijetna presenečenja.

Tako si je na primer takoj, ko smo prišli v šolo, profesor Vašek zlomil roko, in dobili smo za matematiko profesorja Šubica, čigar dobroto smo uživali že v mineralogiji. In ko je Šubic odšel zadnji teden v marcu na dopust, je prišel namesto njega Jarej, nekoliko manjša dobričina, pa vendar še neskončno velika v primeri z Vaškom. Pri fiziki nam sicer ni kazal poskusov, pa smo mu to radi odpustili, ker tudi z nami ni »eksperimental«.

Kar se tiče Vaška, smo upali, da se bo do konca leta zdravil. Kako smo bili neprijetno presenečeni, ko jo je že po veliki noči z roko v obvezi primahal v šolo. Rekel je ironično, da mu je bilo dolgčas po nas; mi smo pa molčali in čakali, kaj bo, ko bo pogledal v razredni katalog, ki so ga takrat še shranjevali v katedru.

In res, kar za glavo se je prijel (seveda z zdravo roko), ko je zagledal v matematiki toliko dobrih redov, ki sta nam jih bila Šubic in Jarej napisala.

»Oho, to pa moram paralizirati,« je dejal in v nekaj urah je bilo res vse »sparalizirano«.

Velik kamen spotike je bila nekaterim tudi grščina. Meni se ni zdela posebno težka. Da sem si zapomnil posamezne glagolske oblike, sem si pomagal s sličnimi slovenskimi besedami, katerih v grščini kar — mrgoli.

Vzemimo na primer besedo »lizaj«. Kaj ne, to je velevnik od glagola lizati? In glejte, tudi v grščini je »lizaj« velelnik, in sicer od glagola liejn.

In »pojejte«, kako radi ubogate, zlasti če je kaj dobrega. V grščini imamo prav tak velevnik od glagola »pojejn«.

Ako nisem našel v slovenščini enakih izrazov, sem se pa poslužil podobnih.

Perfekt in supin latinskega glagola »tollere« sem si enkrat za vselej zapomnil na ta način, da sem spremenil »sustuli-sublatum« v »šuštarje s podplatom«.

V botaniki nisem bil nikoli posebno zveden, čeprav sem »prebotaniziral« cele popoldneve in hodil celo zalivat v botanični vrt. Vendar še danes vem latinsko ime za lapuh, in sicer zato, ker sem si prikrojil »tusilago farfara« v očitek »ti si lagala Barbara«.

Besede »Mane-Tekel-Fares« niso bile usodepolne le za Baltazarja, kateremu jih je roka zapisala na steno, marveč tudi za nekega mojega sošolca, ki je dobil šestico, ker se jih ni mogel spomniti. Meni pa niso delale preglavice; zapomnil sem si jih s pomočjo pomožnega stavka »Marn je tekel v farovž«.

Po mojem sicer nemerodajnem mnenju današnji pedagogi preveč zanemarjajo to panogo mnemotehnike. Saj so odpravili celo tiste lepe pesmice, ki je v njih Kermavner v svoji latinski slovnici podajal najvažnejša pravila.

Kadar se nisem mogel takoj odločiti, s katerim spolom bi odlikoval samostalnik, sem hitro citiral v mislih:

»Mož, narodov, vetrov in rek
imena moška so povprek.«

Ali pa:

»Žena, dreves, otokov zgolj,
dežel in mest je ženski spol.«

Starejši, že bradati součenci so nam mlajšim včasih očitali, da se še sklanjati ne damo. Strupeno ost tega zlobnega očitanja smo dobro čutili, ker smo znali pravilo:

»A kar se sklanjati ne da,
to naj za neutrum sploh velja.«

Dandanes se morajo dijaki mučiti z latinsko slovnico brez vseh teh lepih pesmic, zato jo pa tudi tako znajo . . .

Navzlic vsem poetičnim mnemotehničnim pripomočkom sem jo v neki latinski nalogi prav pošteno polomil. Šega mi je ves ogorčen vrgel zvezek v klop in zaklical: »Nezadostno! Marš v predzadnjo klop, da vas več ne vidim, lenoba!«

In moral sem izpred njegovega obličja iz druge klopi v pregnanstvo med častitljive osemnajst in večletne »starešine«.

Da bi bil prijazno sprejet, ne morem trditi.

»Prekleti smrkavec, kaj pa hodiš sem doli napotje delat?« me je pozdravil Jeretin, poleg katerega sem ponižno sedel.

Pozneje se je pa najino razmerjeboljšalo, zlasti še, ko je videl, da znam dobro španati. Prešpanala sva potem cele ure, celo pri Šegi.

Priznati pa moram, da sem se od Jeretina veliko naučil. Le škoda, da ni špana tako v čisljih kakor šah, sicer bi jaz kot »španski« prvak ali šampijon, kakor pravijo, lahko naredil zmagovito turnejo, če že ne po celem svetu, pa vsaj po Evropi in Ameriki.

Lepi dnevi »pregnanstva« so pa le prekmalu minuli.

Pisali smo zopet latinščino. Ko tako v potu svojega obraza prevajam, mi porine Jeretin list in pravi: »Otrok, kaj se boš mučil, prepiši!«

Nekje je dobil knjigo, iz katere je Šega dajal naloge, in to pot jo je zadel. V varstvu širokega hrbta svojega »predsednika« sem vso nalogo prepisal.

Čez nekaj dni prinese Šega zvezke.

»No, Mlakar,« mi pokima, »sedaj ste se pa poboljšali in se lahko vrnete zopet na svoje mesto. Pisali ste hvalno.«

Jaz pa nisem vedel, ali naj bom vesel ali žalosten. Vesel sem bil, ker sem dobro pisal, žalosten pa, ker sem moral iz varnega zatišja na odprto polje.

Pozneje nisem bil nikdar več pregnan izpred razrednikovega obličja. Zato sem pa hodil v odmorih v zadnje klopi na obiske in bil silno ponosen, da so me »veliki« med seboj trpeli.

Španal pa nisem v šoli več noter do osme.

Bombardirji.

Tudi v tretji je bila zasedba predmetov jako ugodna.

Ker je Šega prevzel grščino, da je laže razsajal, je prepustil nemščino mlademu suplentu Petelinu, ki je bil doma z Iga.

O Ižancih pravijo, da so hudi ljudje, zlasti če si radoveden, kje imajo trebuhe. Petelin je bil pa zelo dober človek, ki ni smatral za »casus belli«,⁵ če

⁵ Povod za vojsko.

je fant poskušal zaporedoma vse tri člene, »der-die-das«, kateri bi bil v danem slučaju najpripravnejši, ali pa če je kak »močan« glagol »slabo«⁶ spregal.

Za zemljepis in zgodovino smo dobili zopet Ragazzija. Zelo smo se ga razveselili, pa je bilo naše veselje prezgodnje. Živelimo z njim skoraj celo leto v bojnem stanju.

V času, ko ga nismo imeli, se je očitvidno hudo pohujšal. Celozapiral nas je. Ako nismo bili popolnoma tiho, ko je odhajal iz sobe, nas je takoj pridržal v šoli, in sicer najrajši, kadar je imel četrto uro. To je bilo pa za tiste, ki so po hišah hodili na hrano, zelo sitno; pa tudi gospodinje so rade godrnjale, če je kdo prišel prepozno h kosilu.

Zato je pri neki taki priliki šel velik, predrzen fant h katedru in rekel: »Prosim gospod doktor profesor, če smem domov, ker me gospodinja doma čaka.«

»Mene tudi moja gospa doma čaka,« se je zasmel Ragazzi porogljivo in pustil, da je fanta gospodinja še dalje čakala.

Mi smo sicer kot hrabri Indijanci prezirali vse, kar je nosilo krilo (razen mater), vendar se nam je profesorjeva brezobzirnost nasproti njegovi soprogi in dijaški gospodnji zdela grda.

Pokazal se nam je pa še v slabši luči. Navzel se je nekje hinavščine in zavratnosti, kakor je pri njem nismo bili vajeni.

Nekoč pokliče k tabli Bavžija, nedolžnega in pridnega fanta, in mu ukaže narisati Rusijo. Ta dežela je veljala za težko. Je zelo obširna in ima veliko rek, kar je zanjo koristno, za dijake, ki se jih morajo učiti, pa ne.

Bavži se je kot vesten dijak preskrbel z »goljufijo«. V levici je imel skrito majhno risbo in z nje prerisaval. Ragazzi ga je sicer opazil, pa ni nič rekel; muzal se je hudomušno in molče pustil, da se je Rusija preselila z roke na tablo.

Ko je Bavži končal, je zmečkal »goljufijo« in jo skril v rokav; potem se je pa ozrl zmagovito v profesorja in čakal pohvale.

»Izverstno,« je dejal hinavsko Ragazzi, mu zapisal »ganzungenügend« in ga v razrednici očrnil kot »nesramnega goljufa«.

Še danes imam pred očmi Bavžija, kako je šel ves vesel v klop in kako se je njegovo veselje spremenilo v žalost in ogorčenje, ko je zvedel bridko resnico. Pa res, taka zahrbtnost! In to naj bi bil pedagog!

Kmalu nato so se začeli nad Ragazzijem zbirati črni oblaki...

Bilo je v majniku. Profesor je na tabli s kredo razpletal nekake vrvi, mi smo jih pa prisovali in čakali, kaj bo iz tega. Naenkrat se odpro vrata in v sobo stopi nadzornik Smolej.

Ragazzi je kar barvo spremenil in takoj prelomil »obljubo molčečnosti«. Govoril je in razlagal, samo ne vprašajte, kako. Mi smo kar venomer kihali in kašljali v robce, da smo dušili smeh.

Smolej je imel kmalu dosti tega cirkusa. Vzel je klobuk in šel ven, profesor pa za njim.

Čez nekaj časa se je Ragazzi vrnil v sobo rdeč ko kuhan rak. Razlagal ni več, pa tudi risal ne. Sedel je za mizo, naslanjal glavo na roke in začel pre-mišljevati svojo polomijo. Bil je res usmiljenja vreden. Mi smo mu pa celo privoščili.

Mladina je zares neusmiljena. Zadnji pa, ki bi se ji smilil, je profesor.

Na nekem izletu sem šel s svojimi gojenkami po prašni cesti iz Kranja proti Kokrskemu mostu.

»Pazite,« se obrnem, »da katera ne zadene ob kak cestni kamen in ne

⁶ Na pr. »singte« namesto »sang«.

pade.« V istem hipu sem jim to že tudi nazorno pokazal. Ležal sem v prahu — kakor sem bil dolg in širok.

Mislite, da sem se jim kaj smilil? Kaj še! Smejale so se, da so se kar solzile. Moram pa priznati, da so bile jako postrežljive. Iztepavale so mi iz suknje prah tudi še potem, ko ni bilo več kaj iztepsti. In kako so mahale! Pozneje sem sam slišal, kako sta se dve menili: »Veš, tako sem udrihala po njem, da me še sedaj dlan skeli.«

Da, mladina je res neusmiljena, in zato smo Ragazziju iz srca privoščili smolo, ki jo je imel pri Smoleju in jo premišljeval do konca ure.

Ko smo odmolili in hoteli ven, nas je ustavil.

»Kdor imeti atlant, iti domof, kdor ne imeti, ostati tu.«

In tako smo bili vsi obsojeni, da ostanemo v šoli čez poldne, kajti atlanta ni nihče nosil v šolo, ker ga nismo nikdar potrebovali. Sedaj naj bomo pa zato zaprti? Zares, vnebovpijoča krivica!

Toda, pomagaj si, če si moreš. Profesor je pač absolutist v šoli in ima vedno prav.

Ko tako vsi ogorčeni sedimo po klopek in prislušujemo zvonjenju, ki nas je vabilo h kosilu, pride iz zadnje klopi Kunšič z atlantom v roki.

»Prosim gospod doktor profesor, jaz imam atlant.«

»Domof!«

In tako je šlo zdaj naprej. V kratkih presledkih so hodili fantje eden za drugim pred kateder in molili »doktorju profesorju« atlant pod nos in šli »domof«.

Kunšič je namreč imel svoj atlant za pečjo, kjer smo navadno shranjevali knjige, katerih nismo doma rabili, in šel tako z njim v zlato prostost. Ker je pa imela naša šolska soba poleg dveh oken v takratno temno Semeniško ulico še eno na hodnik, je Kunšič dal atlant skozi okno na prosto razpolago sošolcem, in tako je knjiga šla iz roke v roko in opravljala tisto telesno delo usmiljenja, ki se glasi: »jetnike reševati«. Ostalo nas je v sobi samo še kakih pet, ko je Ragazzi šele zapazil živahni promet pri oknu in nehal ugibati, od kod naenkrat toliko atlantov.

»Ah,« je vzdihnil in »konfisciral« edini atlant v šoli.

Sedeli smo potem še do pol ene in bi bili morda do ene, če bi se ne bila prikazala pri oknu na hodniku njegova gospa. Samo pomignila je svojemu »brezobzirnemu« soprogu in bili smo rešeni brez atlanta.

»Starešine« v zadnjih klopek so potem snovali črne naklepe proti »trinogu« . . .

Za slovenščino smo imeli zelo dobrega profesorja, ki smo ga klicali kar po krstnem imenu.

Profesor Matija je bil sicer že nekoliko priletel, toda po idejah najmanj trideset let pred svojimi kolegi. Pri njem smo uživali vse dobrote svobodne šole, o kateri kvasijo, da je produkt naše moderne dobe.

Takoj prvo uro smo vzeli vajeti v roke in določili smer pouka v slovenščini. Najprej smo izločili slovnico in »šuman« je romal za peč. Nato smo odločili večji del ure za deklamovanje in prosto zabavo, ostali čas pa za branje leposlovnih spisov v Janežičevem »Cvetniku«.

Deklamovat smo hodili kaj pridno. Ker takrat še ni bil vsak deseti razumnik pesnik kakor dandanes, so se pesmi zelo ponavljale. Zato se ne smemo čuditi, da ni bilo predmetu primerne pazljivosti ne pri nas ne pri profesorju. Mi smo se v klopek pogovarjali ali učili drugih predmetov, Matija je pa za katedrom dremal. Le tuintam je dvignil glavo ter pohvalil deklamatorja z običajno opazko: »Mož ima precej ognja.«

Samo enkrat je pokazal nekoliko svojo nevoljo, in sicer takrat, ko je bila Gregorčičeva »Domovini« približno petdesetič »proizvajana«.

»Ne, ni tako zapuščena, kakor pesnik toži,« je dejal počasi. »Saj smo jo danes že najmanj petdesetič slišali!«

Pri profesorju Matiji je bilo torej, ko je zarota proti Ragazziju dozorela. Takrat je bilo hroščevo leto in neki ukaželjen zastopnik teh škodljivcev je zašel med slovenščino v sobo. To je bil za nas jako zabaven »intermezzo«; takoj smo se spravili na lov.

»Pustite živalco živeti,« je rekel profesor, »da se vrne v zlato prostost.«

Takoj nato je nekdo ujel »živalco« in jo spustil skozi okno v »zlato prostost«, pa tako, da se je tam na semeniškem zidu kar razmazala. Pozneje se je fant tega čina kesal; kajti prav ta ubogi hrošč je pokazal zarotnikom pot do tolikanj zaželeno osvete.

Ko sem prišel popoldne v šolo, so že polagali za Ragazzija »mine«. Na mizo, na stol, na tablo, zlasti pa na peč — povsod so nastavili hrošče. Najbolj smo se veselili trenutka, ko bo Ragazzi sedel nanje. Toda veselili smo se prezgodaj. Ko je profesor prišel v razred, so se že vsi hrošči preselili s stola na tla. Sicer je bilo pa tudi zabavno gledati, kako je Ragazzi skakal s stola in pokončaval hrošče, ki so lezli izpod mize na kateder.

Pri prvem in drugem še ni nič sumil. Ko so pa začeli korakati v kohortah in so tisti, ki so imeli svoje pozicije na peči, dvignili krila ter jeli brenčati po razredu, je pa le začel gledati in premišljevat, odkod ta golazen. Vso zadevo so slednjic poravnali hrošči, in sicer s tem, da so odbrenčali skozi okna v »zlato prostost«, in ura je potem potekla mirno.

Naslednje jutro nas je Šega trdo pestil zaradi vojnega pohoda hroščev, pa se nismo vdali. Sklicevali smo se na profesorja Matijo kot pričo, da so tudi med slovenščino prišli hrošči sami od sebe v razred.

In dobri Matija je res pričal nam v prilog. Seveda pred tako spoštovanim profesorjem sta pač morala mlada suplenta kapitulirati, čeprav nista verjela, da je taka množica hroščev zašla v sobo drugače kakor potom dijaških žepov.

Za hrošči so prišle na vrsto rožičeve pečke.

Takoj naslednji teden je začelo neko dopoldne med zgodovino pokati po tabli. V zadnjih klopih so jedli rožiče, pečke pa spuščali na kateder. Kar venomer je delalo pk-pk-pk, tuintam je pa pokalo tudi v celih salvah.

Pri prvih »streljih« se je Ragazzi nekoliko zganil, potem je pa ves čas med »obstreljevanjem« sedel mirno za katedrom in kazal prav stoično ravnodušje. Gotovo se je še o pravem času spomnil, da je rezervni častnik in da mora kot tak ohraniti hladno kri tudi v »dežju krogel«.

Navzlic svoji častniški časti nas je pa le Šegi »zašpecal«.

»Zvedel sem, da ste včeraj gospoda profesorja Ragazzija bombardirali,« je začel drugi dan razrednik s preiskavo, ki je trajala več dni. Dobili so kakih deset krivcev. Zal, da so prišle pri razgovorih v razredu in v konferenčni sobi na vrsto tudi zadeve, ki niso bile z bombardiranjem v nikaki zvezi. Seveda sem bil nedolžna žrtev te v tem oziru nepravilne preiskave jaz, ki sem v življenju moral že marsikaj snesti, kar so drugi skuhal.

V soboto po končani preiskavi se je pričel pri grščini uvod k justifikaciji. Vsi »zločinci« so bili vprašani in so opravili v nekaj minutah. Nato se pa obrne Šega k meni.

»Mlakar, zdaj pa pridete vi na vrsto.«

Jaz vstanem in ga začudeno pogledam, ker sem imel glede bombardiranja čisto vest.

»No, le nikar se ne delajte tako nevednega. Kdo pa meče pri slovenščini pomarančne olupke po sobi?«

To vprašanje me je do cela uničilo.

Bilo je še v marcu, ko sem med slovenščino pridno prepariral grščino. Nekje za menoj so lupili pomaranče in metali name olupke. Nekaj časa sem to mirno prenašal, potem se pa obrnem in zakličem, naj mi dajo mir. Prav isti hip mi pa vrže nekdo velik olupke naravnost v oko. To me pa tako razjezi, da zgrabim kup olupkov, ki so se bili nabrali ob moji klopi, in jih zalučim proti zadnjim klopem.

Prav takrat je pa deklamator pustil »Ubežnega kralja« pasti v prepad in profesor Matija se je, kakor običajno, zdramil in me videl.

»Kaj pa je to, Mlakar? Nisem mislil, da znate biti tako sirovi.«

»Ko pa ves čas vame olupke mečejo,« sem se kratko opravičil in se vrnil h grški preparaciji.

To zadevo sem bil že davno pozabil; zdaj je pa prišla nad me popolnoma nepričakovano, kakor Samson nad Filistejce. Opravičeval se Šegi nisem.

»Če je tako malo pravice na svetu,« sem si mislil, »da bi se moral človek opravičevati nekaj dni pred binkoštni zaradi olupkov, ki jih je bil zagnal v postu, pa še v silobranu, v zadnjem klop, potem je sploh vsak zagovor zaman.« Nikakor tudi nisem mogel razumeti, da me je dobri Matija ovadil. Sicer pa nisem utegnil premišljevati.

»Heraus zur Tafel!«⁷ se je glasilo strogo povelje.

Takoj nato sem stal pri tabli s kredo v roki in s trdnim prepričanjem v srcu, da se bom prej ali pozneje vrnil v klop za trojko bogatejši. Vrnil sem se prej...

»Aorist von epajneo!«⁸

Pokoren osornemu ukazu zapišem na tablo »epeneza«.

Pozabil sem pa pod eta poriniti neko majhno stvarco, ki ji pravijo grški slovniciarji »jota subscriptum« (kako so jo stari Grki imenovali, pa sam Bog ve.) To je bilo Šegi že dovolj.

»Marsch hinein!«

Upal sem, da je s tem moj zločin opran, pa ni bil. Profesor mi je namreč še naročil, naj pride oče k njemu. To je bilo hujske ko trojka.

Zvečer sem po precejšnjem uvodu povedal očetu, da se želi Šega nekaj z njim pogovoriti.

»Ali se spomniš, kaj sem ti rekel, ko si stopil v gimnazijo? Ako te tudi izključijo, mene gimnazija ne bo videla. Hodil sem za tvojega brata le prevečkrat to trnjevo pot, da bi jo še enkrat poskusil.«

Rad bi bil rekel očetu, da ni treba, da bi njega gimnazija videla, marveč da zadostuje, če on vidi gimnazijo, pa se nisem upal. Prav takrat je namreč sedel pri svojih pisarijah in v takem položaju ni bil posebno dovteten za dovtipe, zlasti še za slabe.

Nekoliko sem upal, da bo Šega pozabil na svoje naročilo, pa ni. Takoj v torek me je prijel, zakaj ni bilo očeta.

»Ni imel časa.«

»Dobro, naj pride jutri.«

Zlagal se nisem, saj res ni imel časa za šolo.

⁷ »Ven k tabli!«

⁸ Hvalim.

Popoldne sem se posvetoval z bratom, kako bi se izmotal iz zagate. Slednjič sva sklenila, da pojde on k Šegi in mu pove, da oče ne more priti, ker je prav zdaj pred birmo zelo zaposlen. To je bilo zelo verjetno, ker so imeli takrat krojači pred binkoštni največ dela.

Šega se je s tem odgovorom zadovoljil in bratu naročil, naj pove očetu, da me bo vrgel v grščini brez premešnega in ponavljalnega izpita, če mu ne bom vselej prav dobro odgovoril. Naročila seveda ni izvršil. Čemu bi bila pač starše vznemirjala, ko sem pa vedel, da ne morem pasti. Imenovan nisem bil nikdar, naloge sem pa tudi pisal še precej dobro. In res sem imel v spričevalu »povoljno«.

Šega je pa še nekaj ur potem neprestano žugal: »Warts Leute, ich werde euch petschieren,«⁹ in metal s katedra osle, vole in nosoroge v primernih potencah. Grozil je »bombardirjem« s karcerjem do 16 ur in z izključitvijo, naposled je pa cela zadeva padla v vodo.

Zaslugo za amnestijo je imel Rozman, ki danes nekje na Koroškem župnikuje. Nekega dne je namreč izginil iz Ljubljane, in sicer, kakor so govorili, iz strahu pred kaznijo. Bil je namreč »bombardir«.

»Sel je v Trst za šifsjunga,« so pripovedovali njegovi ožji tovariši.

Iskali so ga v vseh krajih ob glavni cesti v Trst, in da bi se rajši pustil najti, so v šoli razglasili delno amnestijo za vso bombardirsko četo. Še danes sem prepričan, da je bil za milo postopanje s krivci najbolj Ragazzi, ki je bil zelo dobrega srca in ni rad študentu škodoval.

Rozman je nekaj dni potem, ko je »odšel za šifsjunga v Trst«, priromal nazaj, to pa tem lažje, ker se je ves čas skrival na Viču pri sošolcu Cveku.

O karcerju ali celo izključitvi pa Šega ni več govoril.

Kmalu po binkoštih so se pričeli premestni izpiti, zelo prijetni časi za tiste, ki jih nismo imeli. Pred klopmi so se ubogi fantje v dolgi vrsti borili s Šego na življenje in smrt, mi smo pa za tem živim plotom brali indijanske povesti.

Zares, na tretjo se z veseljem spominjam: najprej kozave počitnice, nato Vaškova nesreča, prijetne ure v pregnanstvu, hrošči itd., sami prijetni dogodljaji...

(Dalje.)

⁹ »Le čakajte, jaz vas bom pritisnil!«

Sfinks / Sanjska pesem.

Svet gori, nebo žari
v mehki luči
jutranji.

Pota vsa, steze vse,
rosne ceste
se blesté.

Ti in jaz — plamena,
ki sodružno
utripljeta.

Ti in jaz — vsi ljudje:
mladje, ki iz enega
debla vre.

Z vsečloveške strune zvok,
prošnji zvok,
diha v nébesni obok.

Iz veselja se v naš čas
rahlo opreda
božji glas.

Dr. Fr. Jaklič / Proč z lažjo!

Za mladega človeka je prav, da se čimprej zave vse upropaščajoče sile laži in da se definitivno oklene resnice in resnicoljubnosti ter ji pod nobenim pogojem ne postane nezvest. Današnji svet je v dobršni meri izgubil vero v edino rešilno in zdravilno moč resnice; ker se le preveč peha za trenutnimi dobrinami in uspehi in ker nima pogleda več tako čvrsto uprtega v duševne večnostne vrednote, je nevarnost še tem večja, da v stiskah in zadregah kdaj zapusti svetlo kraljestvo resnice in pohiti v temno cesarstvo neresnice, hlimbe ali laži.

Preglejva torej danes, mladi prijatelj, vsaj v glavnem tiste razloge, ki delajo laž notranje zlo in zaradi katerih laž nikoli ne more izgubiti svoje sramotnosti in pogubnosti.

I. Laž nasprotuje vsej naši naravi. Naša narava je ustvarjena za resnico in je od laži sovražno odvrnjena. Le opazuj nepokvarjenega otroka, kako bo vedno govoril le to, kar je zares v njegovi duši; njegove besede so prav tako kot njegove žareče oči zvesto zrcalo njegove notranjosti. Pri prvi laži, katero otrok izpregovori, se upre vsa njegova duša in v težki zadregi mu pljuske val rdečice v obraz. Svoji naravi je z lažjo napravil veliko nasilje in takoj je protestirala.

II. Laž nasprotuje namenu, katerega ima govor. Od vseh stvari ima edinole človek dragoceno zmožnost govora, s katerim javlja svoje misli, čustva in namere drugim in po katerem stopa v stik z mislimi, čustvi in težnjami drugih. Govor je vez, ki spaja ljudi med seboj. Govor je prvi pogoj vsake človeške kulture; brez dajanja in prejemanja s pomočjo govora bi moral vsak človek začeti v vsem prav od kraja. In zoper to dragoceno zmožnost je laž po vsem svojem bistvu naperjena in notranje nasprotuje njenemu namenu.

III. S tem pa laž izpodkopuje in ruši osnovo človeške družabnosti. Brez resnicoljubnosti ni medsebojnega zaupanja, brez zaupanja so pa odnosi med ljudmi neznosni. Vsi ljudje smo kot udje skupnega človeškega organizma, skupne človeške družine. Kako pa bi bilo pri našem telesnem organizmu, če bi en ud varal drugega? Če bi na pr. oči lagale nogam, da ni jarka ali skale ali prepada, marveč da je ravna pot, ali če bi vonj lagal ustom, da je jed užitna, dočim bi bila pokvarjena, ali če bi lagal toplotni čut telesu? Telo bi trpelo največjo škodo. Prav to je v organizmu človeške družbe, če en ud laže drugemu.

IV. Vsaka laž tudi grdo žali bližnjega. Jemlje mu sveto pravico do resnice. Prostaško vara njegovo zaupanje. In kako naj v lažnivem človeku vzklije močna ljubezen do bližnjega, ko vendar gre brezobzirno le za svojo trenutno koristjo? Lažnivec ne more pozabiti nase ter se veselo in velikodušno žrtvovati za bližnjega. Z lažnivostjo je konec vsakega prijateljstva, saj prijateljstvo ni možno brez zaupanja in zvestobe.

Vsi veliki idealisti, ki so močno vplivali na življenje množic, so bili hkrati veliki realisti, to je: brezpogojno so se klanjali resnici ter jo dosledno upoštevali. Da, njihov idealizem je skozi ves varljiv videz čutov in predsodkov in javnega mnenja prodril do bistva stvari; videli so, kako je in kako bi moralo biti, in nobene motnje jih niso omrežile.

V. Laž strahovito kvari in ruši značaj. Lažnivost je huda in gnusna rana na človeškem značaju. Res, da enkratna laž še ne pokonča vse značajnosti; ko pa postane bistvo človekovo vse zalagano, je nemogoče, značaj še dalje obli-

kovati. Človek neprestano niha sem ter tje, nezvest je sebi in svojim načelom, pa si te nezvestobe še priznati neče.

Značaj je jasnost načel in zvestoba do njih, je torej neka enotnost človeka s samim seboj in s svojim spoznanjem. Če pa naše besede in drugo naše zunanje izražanje ni v skladu z našo notranjostjo in ni odsev našega prepričanja, je ta enotnost že v razsulu in propadanju.

Lažnivost ima za posledico motnje vsega dušnega življenja. Lažnivec bo polagoma začel tudi samemu sebi lagati, da bo potem tudi drugim tembolj prepričevalno in uspešno lagal. Samega sebe bo torej odtujil svojemu prepričanju in svoji vesti.

Zato ima značajan človek notranji odpor in gnus do najmanjše laži. Iz ene zavedne laži opravičeno sklepa na ostalo manjvrednost lažnivca.

Pesnik Dante gleda v »Peklu« svoje pesnitve »Divina comedia« razne vrste grešnikov in zločincev. Vsakega takoj spozna, le lažnivcev ne more spoznati, kajti ti sploh nimajo svojega obraza; z lažmi so uničili svojo osebnost ter so postali samo refleksi okoliščin in prilagoditev k razmeram.

VI. **Laž zato jemlje samospoštovanje.** Prinaša nemiren in skrajno neprijeten občutek, zato so lažnive narave večkrat zelo zagrenjene in tudi drugim neprijetne.

VII. **Pri drugih ljudeh pa vzbuja laž zaničevanje, ker vsebuje veliko strahopetnost in vodi v še večjo.** Pogum in odločnost vživata povsod spoštovanje, strahopetnost in bojazljivost sta pa povsod zaničevani, ker sta izraz šibkega in slabotnega hotenja. Če je kdo tako pogumen in odločen, da prezira tudi smrt in stori svojo dolžnost, ga občudujemo. V doslednem in brezpogojnem priznavanju resnice je pa včasih več poguma, kot če kdo slučajno pride enkrat v smrtno nevarnost pa jo v takratnem zanosu čuvstev prezira. Stroga resnicoljubnost je torej izraz in dokaz zelo srčne in junaške duše.

Polno priznanje resničnega stvarnega stanu ob vseh neprijetnostih je pač izvrstna šola za moč in krepitev osebnosti.

Če pa hoče kdo z lažjo pomagati bližnjemu iz zadrege, mu je storil slabo uslugo, ker ga odvrne od tega, da bi možato pogledal resnici v oči, se živo zavedel svoje nepravilnosti in se je bi za bodoče tembolj zvesto izogibal; odvrne ga od tega, da bi možato sprejel, če treba, tudi kazni in druge neprijetne posledice svojega dejanja ter s tem vsaj deloma zadostil kršenemu nravnemu redu. —

Nekateri menijo, da je ženska narava zato bolj nagnjena k laži, ker je bolj šibka in zato bolj bojazljiva. To mnenje je pa neresnično in krivično. Ženska narava ni manj pogumna kot moška, le berimo n. pr. življenjepise mučenic ali pa glejmo z občudovanjem silne žrtve mater, sester, hčera in žen! Od žensk lažejo le one, ki so bile slabo vzgojene ali pa so pozneje postale propadle, torej je z njimi isto kot pri moških. Pošteni ženski je laž prav tako tuja in ostudna kot poštenemu moškemu, tudi v žensko naravo je položeno spoštovanje do resnice in zahteva po njej.

VIII. **Lažnivost kliče za seboj še druge grehe.** Na otroku se o tem žalostnem dejstvu brž prepričaš, kajti pri otroku je laž začetek vsega nadaljnega propadanja. Laž je torej vedno le kratkovidna modrost, ki ne vidi naravne škode, ki drevi za njo. Poglejmo le nekaj grdih napak človeške osebnosti, kako tesno so spojene z lažnivostjo! — Prevzetnost se poslužuje laži, ko si vrlino ali izmišljuje ali jih pa vsaj zelo pretirava, od svojih pomanjkljivosti in napak pa odvrača oči. — Sovražna maščevalnost zlobno laže sama sebi, ko več napake protivnika in noče nič vedeti o njegovih vrlinah in morda tudi o dobrotah ne, katere je prej prejemal od njega. — Nepoštenost je posestrima

laži, kot zatrjuje stari rek: Kdor laže, ta krade. — Nečisti sli vdana oseba laže sebi in svojim nesrečnim žrtvam pa tudi onim, ki bi jo radi dvignili. In tako dalje.

Pri lažnivcu vzgoja zato ne more roditi zaželenih sadov, ker kako more kdo nanj v pravi smeri vplivati, ko mu ne pokaže svoje prave in resnične notranjosti?

»Lažnive ustnice umorijo dušo,« pravi knjiga Modrosti. Nasprotno pa je treba pribiti velevažen protiven stavek: **Ob brezpogojni resnicoljubnosti se polagoma dvigne in izčisti vsa ostala duševnost.** Kdor čita spise našega Cankarja, ki je bil izredno resnicoljubna narava, kar vidi, kako postaja vedno bolj plemenit in velik; kaj bi nam bil še povedal in priznal, če bi bil še dalje živel!



Prof. dr. Fr. Jaklič med dijaki.

Fot. Miran Ribnikar, šestošolec II. drž. r. gimn. v Ljubljani.

Vsaka resnica je žarek iz večne Resnice. Zatorej resnica ni naša last, da bi z njo počeli, kar bi hoteli; resnica je božja lastnina in mi vsi smo le njene priče, le njeni oznanjevalci in njeni branilci pred samim seboj in pred drugimi.

Kakšno bo torej tvoje stališče do resnice, dragi dijak, spoštovana dijakinja?

Kajne, da v tvoji duši trdno stoji sklep, da laž na noben način ne bo prišla iz tvojih ust? Ne razodevaj vsakomur vse svoje duševnosti in intimnosti; kar pa javiš, naj bo sama zlata resnica.

V mučeniških zapiskih čitamo o sv. Feliksu, da si je pod cesarjem Decijem prisluzil mučeniški venec. Ta cesar je hotel zadati krščanstvu smrtni udarec s tem, da je pod smrtno kaznijo prepovedal imeti sv. pismo nove zaveze pri sebi in je določil rok, do kdaj se morajo vsi izvodi izročiti cesarskim namestnikom. Stari duhovnik Feliks je pa bil naznanjen oblastem, da se

brani oddati svete knjige. Prefekt je dal častiljivega služabnika poklicati predse in žal mu je postalo za njegovo življenje; hotel mu ga je rešiti in položil mu je na ustnice zaželen odgovor, ko ga je vprašal: »Kajne, Feliks, da nimaš nobene svete knjige pri sebi na stanovanju?« Starček se je pa dostojanstveno dvignil; ni si hotel z lažjo odkupiti življenja, marveč je resno izpregovoril besede, ki so ga stale življenje: »Habeo, sed non do. Imam jih, a jih ne dam.«

V vsakdanjem govoru se je treba izogibati vsakemu pretiravanju. Ko kaj pripoveduješ, pripoveduj tako počasi, da boš lahko šel za zlato nitjo resnice.

Zlasti se pazi pred pretiravanjem, ko pripoveduješ o lastnih doživljajih ali o tem, kar so ti drugi pripovedovali; saj si gotovo že opazil, kako rade se ob takih prilikah privesijo neresničnosti ali pa vsaj netočnosti. Ne rabi superlativa, ampak mirno in preprosto naj bo tvoje pripovedovanje.

Če te resnicoljubnost kdaj pripelje tudi v neprijetnosti ali celo v trpljenje, te naj tolažijo besede vzgojeslovca Foersterja: »Polna resnicoljubnost je simbol vsega, kar je značajno; k njej torej spada tudi kraljevska pot trpljenja, katera je na tem svetu pripravljena doslednemu značaju.«

Če mlad človek kaj napačnega stori in mora dati odgovor staršem ali drugim predstojnikom, naj izpove resnico ter prizna svoje napačno dejanje, nato pa naj dostavi svoj sklep, da za naprej ne bo tega več storil. Odkritosrčen značaj je povsod spoštovan in ljubljen.

Svoj čas smo imeli v latinski vadnici stavek: Aristides sic veritatis amans erat, ut ne joco quidem mentiretur. — Ali boš znal, ali boš znala ta stavek in to načelo prevesti — v življenje?

Vladimir / Poslednja pot.

Jože se je radovedno ogledoval v napol razbitem in razmazanem ogledalu.

Oblekel si je novo obleko. Bila je lepa turistovska obleka, hlače dokolenke, suknjič in klobuk. Še enkrat se je pogledal v ogledalo. Zdelo se mu je, da je vse v redu.

Odšel je na ulico. Lep sončen dan gorkega poletja se mu je smehljalo in mu še bolj okrepljeno veselo razpoloženje, ki je zaradi nove obleke vladalo v njem.

Srečal je prijatelja Franceta, s katerim sta že preplezala marsikatero goro in se prerinila skozi marsikatero sotesko.

»Kam se ti pa tako mudi?« je bil Jože radoveden.

»Prav za prav nikamor,« se je v zadregi obrnil France, ki ga je šele tedaj zagledal.

»Glej, novo obleko imam; pristoja mi, kajne? Ali ne bi napravila jutri kakega izleta? Tako lepo vreme je in v mestu je ob nedeljah bolj pusto kot kje drugje,« je brbljal Jože in vlekel prijatelja za seboj.

»Zakaj pa ne bi šla kam!« mu je ugodil. »Tudi jaz sem že naveličan te puščobe.«

»Torej pojdiva jutri na N., če si zadovoljen; dolgo že nisem bil gori; morda se je ta čas že kaj znižal,« je razposajeno hitel Jože.

Domenila sta se še podrobneje in naslednje jutro je že nesel vlak naša znanca skrbno otovorjena proti vednolepi Gorenjski. Jože je bil čudno zgovoren. Vsaka reč ga je zanimala. Drevo, cesta, ptice v zraku, vse, vse...

France je bil zamišljen. Ni mu posebno ugajala prijateljeva veselost in nagajivost. Zelo čudno se mu je zdelo, da je Jože tako zgovoren, kot še nikoli.

»Glej, glej, ta je pa dobra!« se je zopet zasmel Jože in kazal smešnico v časopisu, ki ga je privlekel iz žepa.

France je le mimogrede pogledal veselega tovariša. Njega niso take stvari posebno mikale.

»Glej, kaj pa je tukaj,« se je zresnil Jože, »glej, nekdo se je ubil na neki steni gore N.! Kako more biti človek tako nepreviden! In še sam gre na tako nevarno pot, kakor da hoče izzivati smrt, češ, ne moreš me še zgrabiti, še sem močan in spreten, kaj je meni takole skalovje!«

Zatopil se je v branje.

»Čuj, France, mogoče bova še midva lahko pomagala reševati ga. Časopis pravi, da še sedaj niso mogli priti do njega.«

Čudno veselje ga je obšlo.

Vlak je bruhal dim v nedeljsko jutro in z njim rahlo kalil čisto ozračje.

Vlak se je ustavil. Jože in France sta izstopila.

»Tako čudno mi je pri srcu,« se je zavedel prvi iz molka Jože. »Nekaj me z vso silo drži nazaj in mi brani hoditi naprej. Ona notica v časopisu mi ne gre iz glave. Da more biti človek tako nepreviden!« se je skušal iztrgati iz črnih misli in je hlastno zajemal v hrib. France mu je komaj sledil.

»Danes se ti pa res zelo mudi,« je skušal zadržati France nemirnega prijatelja.

Toda Jože je postajal vedno resnejši. Čelo se mu je nagubalo in mrke poteze so se poostriale. Pot mu je curkoma lil po vročem čelu, a ni mu bilo mar, vedno bolj je hitel v breg.

Opoldne sta se ulegla v senco in použila skromno kosilo. Nato sta zopet odšla naprej.

Sonce se je že nekoliko približalo goram. Prišla sta na precejšnjo planjavo. —

Nasproti jima je prišla večja skupina ljudi. Jože je hitro začel povpraševati, če kaj vedo o ponesrečencu. Povedali so mu, da ga že ves dan iščejo in skušajo priti do njega, da pa od nobene strani ne morejo.

»Če bi naju potrebovali, sva pripravljena za pomoč,« se je Jože brž ponudil.

Sklenili so, da se bodo drugi dan sešli in skupno reševali ponesrečenca. Skupina je odšla navzdol.

Jože in France pa sta še nekaj časa nadaljevala pot, nato pa sta si postavila šotor in se pripravila za počitek.

Ponoči se je Jože nenadoma prebudil iz spanja. Zlezal je z ležišča v hladno noč.

»Kam pa greš?« se je prebudil France in si trebil zaspanost z oči.

»Nikamor; le glava me boli,« je govoril Jože pred šotorom in bil z mislimi vse drugod.

Sanjalo se mu je, da je reševal ponesrečenca, ki je bil še nekoliko živ, ko je prišel do njega. Pogledal ga je tako milo, da se ni mogel znebiti njegovega pogleda, ko da ga še in še prosi, naj ga reši.

»Mogoče pa je še živ,« je pomislil Jože. »Pogledati moram!«

Odšel je v smer, kamor so mu pokazali turisti, katere je srečal na poti.

Vso pot je šel pred njim preseči, od groze spačeni obraz. Jože je hitel, da mu je srce burno bilo.

»Moram ga rešiti, moram!« je odmevalo v njem.

Prišel je do prepada. Za trenotek se je ustavil. Pred njim je zijal prepad s skoro navpičnimi, ponekod še prevešenimi stenami. Hitro je pregledal, kje bi bil najlažji dostop do dna; in že se je spuščal po skalovju.

Nihče mu ni povedal, kje se nahaja ponesrečenec, toda bil je prepričan, da je v prepadu, v katerega se je spuščal.

Plezal je po tako gladkih stenah, da bi se še ob dnevni svetlobi nihče ne upal. Skoro je že preplezal polovico stene. Zdelo se mu je, da že vidi na dnu v globini ponesrečenca, kako dviga roke proti njemu in ga preseče gleda.

Ravno je mislil preplezati zelo nevarno skalo, ko se je razlegnil po pečeh obupen krik:

»Jože!«

Na vrhu ob breznu je stal France, ki je v strahu za prijatelja prihitel za njim in ga še videl na gladki steni.

Jože se je prestrašil, roke so za trenotek izpuštile mrzlo kamenje in z lahnim krikom se je telo odtrgalo od skalovja in z zamolklim udarcem dosseglo tla poleg mrtvega ponesrečenca.

Crni ptiči so se prestrašeni dvignili od plena in se poskrili v skalovju. Na vrhu je France begal sem in tja in ni vedel, kaj bi storil.

Dr. L. Sušnik / Narodna propaganda v francoskem slovstvu.

Šef francoskih nacionalistov, ki je enako dosledno, le da bolj s silo razuma kot srca klical na boj proti Nemcem, pa je klasicist Charles Maurras. Njegov list »Action française« (od 1899) in njegova sprva mala, a drzna in naraščajoča skupina somišljenikov je delala in še dela sistematično za izgradbo nove narodne ideologije oz. za povrnitev k stari. Vse zlo prihaja po tem mišljenju iz liberalne demokracije z njeno versko, državno in umetnostno prostostjo (svobodomiselstvo, revolucija, romantika). Rešitev je v strogem redu in podrejenosti v vsem. Dediči helenskorimske kulture na keltskih tleh se morajo otresti germanskega barbarstva. Ti Francozi nočejo imeti ničesar skupnega z Germani, biti hočejo le potomci Rimljanov in Galcev, — ne pa tudi Frankov! Zato nastopa i Maurras proti filozofski zmedi, došli iz Nemčije (L'Action française et le Religion catholique). Njegove knjige so večinoma naperjene proti revolucijonarnemu duhu časa. Njegova politična zamisel ga je pripeljala do integralnega nacionalizma in rojalizma (L'Enquête sur la Monarchie); rimsko-katoliško vero sprejema, čeprav je sam poganski aristokrat, iz političnih ozirov kot pomočnico v boju za red in »rad«.

Charles Maurras, Henri Vaugois in L. Daudet so izdelali celo politično doktrino, ki sloni na narodnostni ideji in historičnih tradicijah Francije. To ideologijo so približali potem še stališču legitimistov. Podobno kakor v zadevi klasicizma so šli tudi glede vladavine preko Barrèsa, ki romantike ni nikoli čisto zatajil in se ni zavzemal za monarhijo, temveč zato, da bi stal na čelu

republike s plebiscitom izvoljen odločen vodnik, najbolje vojak. Tako je nastal integralni nacijonalizem, kot ga širi »L'Action française«, ki je zajel tudi dobršen del katoliške mladine. Še sedaj imajo francoski katoličani veliko težav, da bi zavarovali svoje kulturne organizacije pred enostransko politiko teh krogov, ki so znali s pohvalo avtoritativne in disciplinirane zgradbe katoliške cerkve vzbuditi med njimi mnogo simpatij. Slednjič je moral obsoditi »Action française« radi njenega neverskega ekstremizma celo papež sam.¹ — Sicer je Maurras ne le jako sugestiven pisatelj, temveč tudi velik organizator in kot tak je znal podpreti svojo zamisel z revijami in organizacijami.

Drugo izhodišče je bil tudi za Maurrasa regionalizem. Kot francoski Provensalec se je zavzemal za Mistrala, Aubanela, Amourettija i. dr. ter pridal provensalskemu literarnemu gibanju tudi politično noto z zahtevo po avtonomiji, decentralizaciji ali federaciji. To je ena njegovih najvažnejših zahtev, ker vidi v tem okrepitev domovine (paralelno z Barrèsom za Alzacijo-Loreno in Charles le Gofficom za Bretanjo) in njenih prvotvornih sil v boju proti republikanski lažidemokraciji, ki se je sprevrgla v brezversko, koruptno in nemirno vladavino. Republikanska stranka mora po njegovem nujno biti centralistična, ker pri splošni volivni pravici le na ta način lahko enotno vpliva na vse volivce sebi v prid. Lokalno domoljubje je bolj živo in krepko ter se da težje izrabljati kot pa unificirani upravni patriotizem, ki se mnogi zavzemajo zanj iz egoizma in komodnosti. Zato pa se ogreva Maurras za vzpostavitev kraljevine (ker stoji kralj bolj nad strankami). Ta bi lahko dala tudi pokrajinam primerno odločujočo moč. Na ta način bi se zajezil vse razkrajajoči anarhični vpliv kozmopolitičnega Pariza. O tem vedno zopet razpravlja v svojih delih z raznih vidikov in v zvezi z raznimi problemi (La politique religieuse, La Monarchie fédérative v »L'Étang de Berre« etc.).

IV.

V zadnjih desetletjih 19. in prvem 20. stoletja se je francoska pozicija v svetu zelo izboljšala. Francija je dobila oz. uredila obširne kolonije v Afriki (Senegal, Sudan, Alžir, Kongo, Madagaskar, Maroko) in Aziji (Tonking, Indokina i. dr.).

Sklenila je 1891 zvezo z Rusijo, 1902 z Italijo za ceno Tripolisa, 1904 z Anglijo za ceno Egipta.

Ko je 31. marca 1905 pristal Viljem II. za en dan v maroški luki Tangerju, je to vzbudilo v Franciji mnogo razburjenja. Šele 28. marca 1906 je sledil nekak sporazum z Nemčijo na konferenci v Algecirasu. Ko je Francija v maju 1911 zasedla maroško glavno mesto Fez, se je pojavila v Agadirju nemška topničarka, da brani nemške državljane. In Francija je morala odstopiti Nemčiji del Konga.

Ta diplomatska borba je našla Francoze že drugačne: enodušne, energične in navdušene. Prejšnje afere (Boulangerja 1886—91, Dreyfusov proces 1894—99 in 1906, borba proti Sorbonni, boj med državo in cerkvijo do 1903 oz. 1905) so povečale željo, da bi se Francija rešila te anarhije.

Poleg tega je medtem dorastla nova mladina, nekako iz l. 1890., ki ni vedela več mnogo o grozotah vojne, njenih težavah in žrtvah, pač pa je veliko čitala o sramotnem porazu in še nepopravljeni škodi. Na drugi strani je napeto sledila junaškimi činom čet, ki so medtem osvojile s hrabro požrtvovalnostjo velikansko kolonijalno posest. Zato je hotela posnemati njihova

¹ Gl. »Cas«, 1926/27, str. 217 ss. (Dr. J. Fabijan, Action française), dalje leta 1929/30, str. 331.

dela, ki so jih izvršile v Tonkingu, Indokini, v Sudanu (Agathon, *Les Jeunes Gens d'aujourd'hui*, Paris 1912. s. 189).

Pod vplivom Bergsona (*L'Évolution créatrice* 1908) ji je filozofski destruktivizem, pesimistično estetstvo postalo zoprno, ogrevala se je zopet za krepke maksime aktivizma, za sport, za red in avtoriteto v državi in cerkvi. Tako si je preganjana vera in cerkev pridobila novih simpatij. Filozofski pragmatizem se je jel povsod uveljavljati, posledica je bila več volje, več vernosti, več npravnosti (cf. Paul Flat, *Figures et Questions de ce temps*, Paris 1913 in Victor Giraud, *Les Maîtres de l'Heure*, Paris 1912—1914). Prosvetljenstvo in romantika se smatrata kot angleški oz. nemški cvetki, ki sta francoski naravi tuji; ideal je nov klasicizem po vzoru 17. stoletja.

Ta energična, deloma rojalistična in katoliška mladina je nastopila proti grehom slabotne 3. republike, proti brezkrvnemu pacifizmu, proti brezbarvnemu svetovljanstvu. In celo mogočna »Confédération générale du Travail« se ni mogla ustaviti elanu nove patriotske in militaristične struje. Sila francoskega časopisja je storila svoje. Ta časnikarska vojna, ki se je je z veliko vnemo udeleževala tudi Anglija, je sploh igrala velikansko vlogo pri tem protinemškem gibanju. Inozemstvo se je moralo čudom čuditi temu korenitemu preokretu v Franciji. Ta preokret opisuje tudi R. Rolland, n. pr. v *La Nouvelle Journée*, s. 194 ss. etc.

Kmalu po konfliktu v Agadirju je izšla knjiga Étiennea Reya »La Renaissance de l'Orgueil français« (Paris 1912), ki spričuje, kako zelo so se medtem spremenile razmere v Franciji. V 40 letnem delu je postala država zopet bogata (trgovina in industrija, kolonije, zrakoplovstvo), tako da se ni več bala vojne. Vojna slava je bila zatemnela l. 1870., a s porastom notranje konsolidacije in blagostanja se je na novo prebudil ponos na slavno vojaško preteklost. Sicer so rojalisti i. dr. odrekli, a ideale »Action française« je prevzela tedaj republika sama za svoje. Krepka in udejstvovanja željna mladina je koprnela po obračunu. Narodni ponos je načunal čedalje bolj zopet z vojno, ker ni mogel več prenašati izzivanj pruskih militaristov. Vzpodbujevalno so delovale knjige iz novega vojaškega doživetja kot so jih pisali nacionalni pripovedniki (*Gens de Guerre au Maroc*, *Le Chemin de la Victoire*), Paul Acker, Ernest Psichari (*L'Appel des Armes*), Emile Nolly, major Driant (*Danrit*, *La Guerre de demain*) in razni vojaški strokovnjaki in politični publicisti. P. Ackerjev »Le Soldat Bernard« riše n. pr. spreobrnitev intelektualca-anarhista v vnetega pristaša kasarniške discipline.²

Kaj čuda, da je celo internacionalist Charles Péguy, temperamentni izdajatelj revije »Les Cahiers de la Quinzaine«, postal z mnogimi drugimi (n. pr. socijalistom Hervéjem) odločen narodnjak.³ S svojim ponosnim duhom, krepkimi članki in mogočnimi misteriji (opeval je n. pr. narodno junakinjo Jeanne d'Arc pa domačo vero in zemljo) je silno vplival na sodobno javno mnenje v smislu duševne poglobitve: je eden najjačjih oblikovalcev narodnega preroda (*Notre Patrie* etc.).

Tako se pojavljajo od vseh strani znaki in glasovi, da je na pohodu drugačno pokolenje. (Prim. n. pr. še Gaston Riou, *Aux écoutes de la France qui vient*, Joseph Ageorges, *La Marche montante d'une génération*, Marcel Blanchard, *La Grande Guerre* etc.). Bil je to novi rod, ki se je intuitivno zavedal usodnih nalog, ki ga čakajo, pa je bil tudi notranje močan in voljan vzeti nase vse težke žrtve, ki so imele priti nadenj.

² Prim. Charles Goffic, l. c. str. 246 s., 275 ss.

³ Prim. Pierre Lasserre, *Les Chapelles littéraires*, Paris 1920, str. 217 ss.

Pesnik Ernest Raynaud (Les deux Allemagne, Paris 1914) podaja v verzih vtise svojega potovanja po Nemčiji. Kot starejši mož se poslavlja od nekdanje zaslužnjene Nemčije, ki se je še ohranila na jugu in zapadu, dočim prihaja iz Berlina odn. severne Nemčije mrzla sapa neznosnega militarizma. Pogled na pickelhaubo ga spravi čisto iz ravnotežja in če vidi nemško uniformo, ga popade togota. V tem se čuti vpliv bojevite mlade Francije, ki poziva k revanši. Ko prestavlja starejše nemške pesnike, svari posebej pred Wernerjem, E. T. A. Hoffmannom in Kleistom. Besede nemških pesnikov, ki so klicale k osvoboditvi izpod Napoleonovega jarma, naj služijo sedaj v podoben namen Francozom.

Vsa knjiga bodri z raznovrstnimi zgledi, primerami in občutji Francoze, da naj se postavijo Nemcem z orožjem v roki po robu.

V tem času so bili nasprotni glasovi že zelo v manjšini in še ti že vidno prežeti novega domoljubja. Navedimo za primer izmed pisateljev tudi Nemcem simpatičnega Romaina Rollanda in njegov roman v 10 zvezkih »Jean Christophe« (1904—1912). Pisatelj je kot Burgundec in glasbeni zgodovinar posredovalec med nemškim in francoskim genijem. V svojih delih slavi razne junake pa velike mislece in umetnike.

Junaka romana sta Francoz Olivier Jeannin in prijatelj mu Nemeč Jean Christophe Krafft. Prvi je slaboten, a bister dedič stare prosvetljene omike, drugi vesel, neroden, a pošten, vztrajen in močan — nekak novi Parsifal, ki premaga slednjič usodo.

Jean Christophe zraste v malem mestecu ob Renu v glasbenika. Trpka je njegova kritika nemške muzike in nerazumevajoče publike. Tako si počasi odtuji vse kroge ter pade v nemilost pri svojem pokrovitelju — velikem vojvodi. Ko se slednjič na nekem plesu v okoliški vasi postavi za dekleta proti napadanju in izzivanju nemških vojakov in tako začne krvav pretep, mu ne ostane drugega, kakor da pobegne čez mejo in odide v Pariz (La Révolte, s. 383 ss.). Tu mu pokaže Olivier pravo Francijo, delavno in resno pa verujočo v duševne sile. Jean Christophe se zaljubi tudi v Italijanko Grazio Buontempi — ženske igrajo v romanu sploh preveliko vlogo. — Živi nekaj časa v Rimu, nato v Švici ter pride pod kraj svojega delapolnega življenja zopet v Pariz. Vse pa, bolečine in radosti, se mu nehote spreminjajo v glasbo.

V raznih osebah nam predstavi pisatelj dva obraza Nemčije pred vojno in po vojni l. 1870. Prva mu je ljuba, skromna, sanjava, druga bogata, ošabna, mrzla. (V 4 zvezkih oz. 20 let se vrši dejanje v renskem mestecu, — v Berlinu le nekaj ur, ko išče ondi junak službe.) Prva Nemčija je romantiška kot nekdanj pri Mme de Staël, druga je izraz v očeh iz domovine ubeglega upornika. Sicer pa kritizira strogo tudi sodobno pariško življenje. Vendar je R. Rollandovo srce na strani Francije, ki jo čakajo še lepši časi. Z žalostjo pa motri bojevito razpoloženje nove francoske mladine in njen rastoči nacionalizem. Po njegovem naj bi vse razlike premostilo večno, krepko in vzvišujoče, ki je lastno obema narodoma: zavlada naj bi med njima pravo kulturno bratstvo.

O priliki maroškega spora se je celo Nemcem prijazni R. Rolland znesel nad ošabnim nemškim imperijalizmom (Dans la Maison, 222 ss) in kritiziral izzivanje časopisja in hurapatriotov ter popolno nezmožnost nemških državnikov, da bi pojmlili druge narode, ker merijo vse po enem kopitu, t. j. po sili kot najvišji pameti. To mora Francoze seveda žaliti v njihovem ponosu, jih spraviti v jezo ter zediniti vse — militariste in antimilitariste — v eno fronto.

Nemčija nosi največjo krivdo za greh Evrope. Ludovik XIV. je kot

zmagovalec podaril Evropi sijaj francoskega razuma. Kakšno luč pa je prinesla svetu Nemčija po Sudanu? Blesk bajonetov. Mišljenje brez poleta, delovanje brez velikodušnosti, grob smisel za realnost, samo moč in korist: Marsa kot trgovskega potnika (*La Nouvelle Journée*, s. 7). Zato je tudi v začetku vojne naslovil spricho požiga Louvaina oster protest proti nemškemu barbarstvu na G. Hauptmanna in vzel kesneje porušitev cerkve za motiv tragični zgodbi »Pierre et Luce«. Drugače pa je ostal svojemu že skoraj ver-skemu idealu o svobodi posameznikov tudi v vojni dosledno zvest.

Nemci so v štirih desetletjih po vojni zelo napredovali v bogastvu industriji, trgovstvu itd. Res je pa tudi, da so grešili v uživanju ob zaslugah svojih očetov in niso dali človeštvu toliko, kot bi bili lahko, ali vsaj ne tistega, kar je to od njih pričakovalo. Zlasti pa jim je manjkalo umetnosti, da bi hvalili svoje delo z navdušenimi udarnicami. Niso imeli dovolj tiste spretnosti, da bi bili poučili javno mnenje inozemstva, posebno Francije, v miru, stvarno in vneto o svojih delih in uspehih, kot so to znali in še znajo Francozi. — In dr. Eduard Wechsler pravi v knjigi »Die Franzosen und wir«⁴ (*Der Wandel in der Schätzung deutscher Eigenart 1871—1914*. Jena 1915), s. 14: »Dass wir des Wortes Wert und Wirkung bisher unterschätzt haben, ist eine der Lehren des Weltkrieges.« Istega mnjenja so tudi drugi.⁵

Tudi v znanstvu in politiki se v zadnjih letih pred vojno še slišijo klici, ki svare pred prenačlenostjo, pozivajoč k mirni rešitvi spora in k sporazumu glede neosvobojenih pokrajin. Bilo je nekaj mož, ki so skušali objektivno dognati resnico glede položaja in značaja na drugi strani.

V teh anketah, popotnih pismih in znanstvenih pogledih, kot so jih podali Jacques Morland (*Enquête sur l'influence allemande*, Paris 1903), Henri Lichtenberger (*L'Allemagne moderne, son évolution*, Paris 1907), Jules Huret (*En Allemagne, Rhin et Westphalie*, Paris 1912) i. dr. se sovraštvo redko oglašča, a tudi prijaznosti ni. Kar se tiče Alzacije in Lorene, so zlasti socialisti (Marcel Sembat, Maxime Leroy i. dr.) trdili, da se je treba glede tega sporazumeti z Nemci, kajti edino upravičena je zahteva: Alzacija in Lorena — Alzačanom in Lorencem! Saj ne zahtevata v resnici ničesar drugega kot samoupravo, pa čeprav pod Nemci — in pa miru ter odstranitev napetosti med obema sosednima državama. Vodji Jeanu Jauresu pomeni pravi patriotizem svobodo in pravico. V »L'Armée nouvelle« se obrača proti enostranskemu izrabljanju armade in proti vojni sploh, zavzema pa se za duhovno prvenstvo francoskega naroda. Če bi bila domovina ogrožena, bi bili mi, pravi, med prvimi na meji, da branimo Francijo, čije kri teče v naših žilah in čije ponosni genij je najboljši, kar je v nas.

A taki in podobni glasovi so čedalje redkejši in splošen vtis je, da bo odločevalo slednjič le čuvstvo, ki ne vpraša po razumskih razlogih.⁶

(Dalje.)

⁴ To delo je sploh dober vir za naše vprašanje.

⁵ Georg Karo, *Der geistige Krieg gegen Deutschland*. 2. Aufl. Halle a. d. S., 1926, str. 19, ki pa obenem poudarja, da je nemška suverenost v duševnih stvarih nedotaknjena; na tem polju je Nemčija še danes v isti meri velesila kot poprej.

⁶ Pomni. Na str. 93 je v prejšnjem zvezku pred vrstama 27—28 izpadlo nekaj teksta. Pravilno se stavek glasi: Najtrdnjša zapreka za prostovoljno podreditev je tedaj ponos, prepričanje o lastni večvrednosti. Zato je toliko podčrtavani tenor njegovih izvajanj ta, da so Nemci nekaj nižjega kot Francozi, odtod izhaja tudi vsa njegova ironija.

Branimir Steska / Ljubljanski zmaj.

Pripovedka iz dijaškega življenja.

Bilo je v tistih davno minulih dneh, ko je Ljubljani vladal še strašen zmaj. Ta zmaj je imel ogrmno žrelo, iz katerega je švigal žgoč ogenj. Spomin na to pošast se je ohranil med drugim tudi v grbu ljubljanskega mesta z zmajem nad stolpom. Meščani so morali zčaju prinašati dan za dnevom človeško žrtev. Nesrečneža so spremljali v žalnem sprevodu po Študentovski ulici navzgor na grad. Zmaj pa je začel takoj rjuti, ko je zaduhal človeško meso. Rjul je tako močno, da se je tresla vsa bližnja okolica.

Doli v mestu pa se je nahajala blizu Študentovske ulice »črna šola«. V njej so se učili meščanski in plemiški sinovi latinščine in raznih drugih ved. Pripoveduje se celo, da so znali delati točo.

Prišel je čas, ko bi tudi eden izmed učencev te šole moral biti žrtvovan strašnemu zčaju. Po starem običaju bi moral to biti oni učenec, ki bi najslabše prestal izpit.

Poleg zbora mestnih učenjakov so prisostvovali izpitu mestni sodnik, predstojniki mestnih cehov in mestni pisar.

Nullus Emonus je bil sicer dobrosrčen deček, toda za učenje ni bil posebno navdušen. Potikal se je rajši po Barju in nabiral cvetlice. Barjanske vile, ki so se včasih v temnih nočeh prikazovale v obliki svetlikajočih se vešč, so ga vzljubile. Kadar je na Barju sanjaril, so prišle vedno k njemu ter mu delale družčino.

Nullus Emonus je bil prepričan, da bodo njega darovali zčaju. Dan pred izpitom je šel žalosten proti Barju ter se jokal. Vile so imele z njim sočutje. Sklenile so, da mu bodo pomagale. Velele so mu, naj se usede na čarobno preprogo. Ko se je usedel, so ga v brzem poletu odnesle v mesto Nürnberg. To mesto je slovelo radi lijaka, s katerim so vliвали lenuhom v glavo učenost. Tu se je nahajala tako rekoč visoka šola za svetovne učenjake. Tudi Nullus Emonus je brez truda sprejel vase vso tedaj znano učenost.

Ko se je vrnil v Ljubljano, je s ponosom stopil pred izpraševalno komisijo. Izpitate je na veliko začudenje svojih žalostnih sorodnikov sijajno opravil. Tako je bil rešen krempljev hudobnega zčaja.

Ko je pozneje postal Nullus Emonus mestni sodnik, se mu je posrečilo vkleniti hudobnega zčaja v mestni grb. Barjanskim vilam pa je iz hvaležnosti postavil lep vodnjak, ki še danes diči mestni trg stolnega mesta Ljubljane.

Vanjuša / Pot skozi molk.

Bdè, strmijo gozdni zbori,
sneg je bel ko zvezdni prah...
Tiho krade se med bori:
mesec, mesec na stezah.

Jelen stopil je na plano —
soha snov morda samó.
Tu sem sam, le bol je z mano.
v daljah zove me nekdo.

Ko usodna, zadnja gošča
sanja polnoč nad gorami.
Joj, od pozne ure lošča
duša vseh stvari se dramí...

Svetlo zvezde daljne poti
romajo prek sinjih lok...
V molku mi stoje nasproti
trije: Smrt, Življenje, Bog.

T. K. / Pij XI. in Vzhod.

(Ob desetletnem papeževem jubileju.)

Veliki ljubitelj gora in navdušeni planinec, ki je zmagal Matterhorn in Monte Rosa, resnobni znanstvenik, ki meri najvišje vrhove in najgloblje globine duševne in duhovne kulture, mož tolike notranje sile in apostolske dejavnosti, kot jih ne rodi vsako stoletje, vodi že deset let kot naslednik sv. Petra z modro in krepko roko krmilo vesoljne cerkve. Menim, da ne bo odveč, če se tudi Mentorjevi čitatelji nekoliko pobliže seznanijo z osebnostjo sv. očeta Pija XI., zlasti z njegovo izredno ljubeznijo do slovanskega Vzhoda.

Sv. oče Pij XI. je papež miru Kristusovega, miru, ki naj bi zavladal med narodi po verski prenovitvi in po apostolski gorečnosti v duhu katoliške akcije. Mir Kristusov naj bi tako prešinil in preobrazil katoliške narode, da bi ga mogli ponesti tudi našim ločenim bratom na vzhodu, da bi se vsi objeli v resnici in ljubezni Kristusovi, v eni sveti katoliški cerkvi.

Delo za povratak naših ločenih bratov k vesoljni cerkveni edinosti moramo uvrstiti med vodilne smernice delovanja sv. očeta Pija XI. Po pravici ga imenujejo »papeža vzhoda«, »papeža cerkvenega zedinjenja«. Kaj neki je sv. očeta privedlo do tega, da se je pričel tako zanimati in s toliko apostolsko gorečnostjo vnemati za Vzhod? Ne domača vzgoja, ne študij na različnih bogoslovnih učiliščih mu nista dala k temu prilike in povoda. Enako je bilo tudi, ko je deloval 5 let kot profesor bogoslovja, ko je s tako nežno in skrito ljubeznijo skrbel za zapuščeno deco, za delavske kroge in jetnike, ali ko je prebil dolga leta kot knjižničar najprej v Ambrozijanski biblioteki v Milanu, potem pa v Vatikanski biblioteki v Rimu. Moral se je pač некоč baviti z arabskimi rokopisi, toda to je bil samo bežen pogled vedoželjnega znanstvenika na Vzhod. In vendar je hotela božja previdnost, da se je vprav kot knjižničar v Ambroziani moral prvokrat usmeriti — »orientirati« — na Vzhod. Nečoč je bilo treba pregledati in urediti zaloge ruskih knjig; v ta namen se je Ahil Ratti začel učiti ruščine, katere študij je nadaljeval tudi v Vatikanski biblioteki.

Leta 1918. je papež Benedikt XV. hotel poslati apostolskega vizitatorja na Poljsko in je v ta namen iskal človeka, ki bi znal poljski. Ko ni mogel najti nobenega pripravnega, se je pa spomnil, da zna vatikanski knjižničar nekoliko ruščine.

Poznal je njegovo pobožnost, gorečnost za sv. vero, njegovo izkušnost in globoko učenost. Odločil se je, da njega imenuje za poljskega vizitatorja. Tako se je mogel Pij XI. nekega dne smehljaje se izraziti: »Zaradi ruščine pa sem postal papež« (C'est le russe qui m'a valu d'être Pape).

V času bivanja na Poljskem (1918—1921) je Mgr Ratti do dobrega spoznal ljudi in razmere na Vzhodu, zlasti med Slovani. V Varšavi je mogel od blizu opazovati učinke in reakcije vzhodnih in zapadnih katastrof ob koncu svetovne vojne. Pred njegovim pogledom se je razprostirala Rusija, ne več daleč in nedostopna, marveč tako blizu, tako vredna zanimanja radi 146 milijonov duš kakor tudi radi njenega vpliva na Daljnem Vzhodu ter po vsem pravoslavnem svetu.

Tako blizu mu je bila Rusija, da mu je bila ob koncu julija 1918 poverjena naloga apostolskega vizitatorja tudi za Rusijo, kjer naj bi proučil versko stanje, ki ga je ustvarila revolucija. Svoje naloge se je oklenil z vsem srcem in je že prosil Benedikta XV., da mu dovoli iti v Rusijo: »Mislim, celo prepričan sem, da je za rešitev te neizmerne dežele (1/10 sveta) treba več kot molitev, treba je krvi, krvi katoliških duhovnikov, pa najsi pridejo tudi iz tujine.«

Bil je že pripravljen na odhod in je čakal le še na sovjetski vizum. Kar pride brzojav od svete stolice: »Pripravite se na škofovsko posvečenje; postanete nuncij poljski...« Sedanji sv. oče je bil torej pripravljen preleteti tudi svojo kri za sv. edinost, za rešitev nesrečne Rusije, toda previdnost božja je hotela drugače. Ta poteza nam lepo razodeva ljubezen »dobrega pastirja« do Vzhoda, ljubezen, ki jo moramo označiti vprav kot heroično. V avdienci 6. decembra 1923 je z apostolskega prestola izjavil: »Naj nam sveti mučenec Jozafat izprosi milost, da bi smeli dati svojo kri in svoje življenje, če bi nam Bog hotel izkazati toliko čast in toliko milost, da bi tako vsaj nekoliko pomagali izvršiti véliko željo njegovega Srca: Bodi ena čreda in en pastir« (fiat unum ovile et unus Pastor).

V konzistoriju 13. junija 1921 je postal Ahil Ratti kardinal in nadškof v Milanu. Za vrhovnega poglavarja sv. cerkve je bil izvoljen 6. februarja in kronan 12. februarja 1922. Takoj nato ga vidimo pri delu, polnega neumorne gorečnosti, ki jo občuduje ves svet. Kateri zadevi, kateremu delu sveta bo najprvo posvetil svojo skrb? Bila je to Rusija, kamor je bilo treba poslati pomoč gladujočim otrokom.

Ena izmed zadnjih misli umirajočega papeža Benedikta XV. je veljala Rusiji, ki jo je tedaj pustošila strašna lakota. Hotel je sestradanim trpinom, zlasti otrokom poslati pomoč. Par ur pred svojo smrtjo je še povpraševal po potnih listih za ekspedicijo, ki jih je bil prosil pri Sovjetih, če so že prišli. Po smrti Benedikta XV. se je Pij XI. takoj zavzel za izvršitev dobrodelnih načrtov svojega prednika. 24. julija 1922 se je 12 redovnikov, potem ko so iz njegovih lastnih rok prejeli sv. obhajilo, vkrvalo v Bariju na ladjo, ki je bila namenjena v Odesso... Na Krimu, v pokrajinah ob Donu, dalje okoli Krasnodarja, Moskve, Orenburga so ustanovili kuhinje in skladišča za živež. Dobro leto in še dalje so delili hrano 160.000 otrokom, ne da bi vsteli tisoče siromakov, katerim so poslali nešteto zabojev, polnih živeža, obleke, obutev, potem ustanovili številne sirotišnice, otroške bolnišnice, bolnišnice za jetične, brezplačne lekarne in podobno. Denarna sredstva so bili na prošnjo Pijevo zbrali katoličani v Ameriki; sv. oče sam je daroval 2½ milijona lir. Nad 23 milijoni človeških življenj je bila prežala smrt; 10 milijonov je rešila z ameriškansko pomočjo ekspedicija Pijeva, nad 10 milijonov pa je kljub vsemu prizadevanju pobrala strašna lakota.

Odslej sv. oče neprestano z neizčrpno očetovsko nežnostjo skrbi za Rusijo. Tako si je že od začetka vladanja z vsemi močmi prizadeval, da bi ustavil grozovito boljševiško preganjanje krščanstva ter tako odvrnil veliko nesrečo od brezštevilnih prebivalcev Rusije. 5. maja 1922 je nujno predlagal vladam, ki so bile zastopane na konferenci v Genovi, naj bi se sporazumele za skupno izjavo, ki bi mogla Rusiji in vsemu svetu prihraniti toliko gorja, naj bi namreč brezpogojno zahtevale kot pogoj za kakršnokoli priznanje sovjetske vlade: spoštovanje vesti, svobodo vseh veroizpovedi in cerkvenega premoženja. Ti trije pogoji bi bili koristni predvsem cerkvam, ločenim od katoliške edinosti, a so bili, žal, odklonjeni zaradi svetnih koristi, ki bi pa bile mnogo bolj zavarovane, ako bi bile razne vlade spoštovale predvsem božje pravice. — Prosil je dalje za osvoboditev patriarha Tihona in drugih ujetih dostojanstvenikov pravoslavne cerkve in bil pripravljen, da bi onemogočil sovjetom vsak izgovor za konfiskacijo cerkvenih obrednih predmetov (svetih posod in cerkvenih oblačil) — češ, da jih potrebujejo za pomoč gladujočim — iz svojega povrniti vrednost pravoslavnih cerkvenih svetinj, ki so vsem vernim Rusom tako drage.

V Rimu je sv. oče ustanovil celo vrsto zavodov in posebno »Komisijo za

Rusijo«. 19. oktobra 1927 je izjavil: »Vsak dan, prav vsak dan se pri sv. maši spominjamo Rusije; niti enega dne ne izpustimo. Spominjamo se vseh njenih duhovnikov, vseh njenih spoznavalcev, vseh njenih vernikov, katoličanov in nekatoličanov. Še več! Z našim Gospodom Kristusom pri vsaki sv. maši potujemo v Rusijo; vsak dan jo z nami prehodi Jezus od Minska do Vladivostoka, od Tiflisa do Soloveckih otokov... blagoslavljam, molimo, ljubimo in upamo obenem, predvsem pa trpimo z njimi, z vsemi...«

(Dalje.)

T. K. / Premnogi bodo slavili njegovo modrost...

Slovanski kat. akademiki in starešine so na 3. kongresu v Bratislavi (4.—11. jul. 1931) izbrali obletnico smrti sv. Cirila dne 14. febr. za dan skupnih molitev v namen verskega zedinjenja Slovanov. (Resolucije, IV. razdelek.)

Primerno je, da se ob spominu velikega slovanskega blagovestnika vsaj za par trenutkov zazremo v dovršeni lik njegove izredne osebnosti, da se vsaj nekoliko skušamo poglobiti v čudovite zaklade njegovega duha in tako obogatimo svojo duševnost. Ni sicer tukaj prostora, da bi pripovedoval njegovo življenje (najboljše delo v življenju in delovanju sv. solunskih bratov je napisal univ. prof. dr. Fr. Grivec: Slovanska apostola sv. Ciril in Metod, Ljubljana 1927*). Omenim le, da je živahni mladenič Konstantin že zgodaj postal resnoben in svoje stremljenje usmeril k večnim vrednotam. Narava ga je obdarila s čudovito bistrumnostjo. S pridnostjo si je pridobil globokega in ogromnega znanja. Toda kljub vsem uspehom je ostal vedno skromen in ljubezniv. Zmagovito je preстал boje, ki jih povzročata človeška narava in svet, ni se dal premamiti od veličja na cesarskem dvoru in od zapeljivosti dvorskega življenja. Čist kakor angel si je prizadeval, da bi z neskaljenim očesom zrl čisto modrost. Prosil je Boga modrosti, kajti v zakladih modrosti je spoznanje in bogovdana vednost. Prava modrost dviga dušo nad minljive stvari in jo družijo z Bogom. Ko je Teoktist nekoč vpraševal Konstantina, kaj je filozofija, mu je duhovito odgovoril: »Spoznanje božjih in človeških reči, kolikor se more človek približati Bogu in z deli učiti, da je po božji podobi ustvarjen.« »Mladi filozof ne ljubi tega sveta,« so govorili na dvoru in poskusili vse, da bi ga obdržali v svoji bližini. Toda Konstantina je vleklo v samoto, da bi daleč od svetnega hrupa v sveti tihoti mogel poslušati božji glas in gledati popolno resnico, da bi se njegovo čisto srce v ljubezni združilo z Bogom in se ožarilo z bogastvom popolnega spoznanja in razumevanja, skrivnosti Boga Očeta in Kristusa, v katerem so skriti vsi zakladi modrosti in vednosti.

Nekaj časa je opravljal visoko in častno službo profesorja filozofije na dvorni visoki šoli. Toda gorečnost za čast božjo in ljubezen do nesmrtnih duš je gnala učitelja modrosti ven v svet, na težavno in nevarno polje apostolskega delovanja med Saraceni, Kazari, Judi in naposled med Slovani. Zgodovina nam priča o njegovih neizmernih zaslugah. Duh Kristusov, ki je užgal

*) Se dobi v Pisarni Apostolstva sv. Cirila in Metoda, Ljubljana, Napoleonov trg 1.

njegovo srce in dajal pogone njegovi dejavnosti, ga je nagibal, da je s svojim bratom Metodom postal vsem vse, da bi vse pridobil za edinost v resnici in ljubezni Kristusovi, za edinstvo katoliške cerkve. Da bi pomagal uresničiti srčno željo Kristusovo, da bi bili vsi eno, da bi bila ena čreda, en pastir, v ta namen se ni ustrašil nobenega dela, nobenih žrtev. Izčrpan od bolehnosti in silnih naporov je Ciril dne 14. febr. 869 v Rimu umrl z besedami molitve na ustnih: »O Gospod, moj Bog... pomnoži svojo cerkev z novimi množicami in združi vse v edinosti, in stori ljudstvo složno in edino v resnični veri in pravi veroizpovedi... Tiste, ki si mi jih dal, ti izročam kot tvoje, vladaj jih s svojo mogočno desnico in varuj jih z varstvom svojih peruti, da bi vsi hvalili in slavili tvoje ime, Očeta in Sina in Sv. Duha. Amen.«

Ustvaril je Slovanom prve pismenke, mojsterski prevod svetih knjig, slovansko bogoslužje, krščansko omiko, podlago za slovansko cerkveno ustrojstvo — vse zato, da bi Slovani postali močan steber vesoljne cerkvene edinosti ter spravni most med vzhodno in zapadno kulturo.

Slovensko dijaštvo! Glej na svojega vzornika, skušaj upodobiti v sebi njegovo podobo in vkleni v svojo ljubezen naše ločene brate na Vzhodu!

Julij Kaden-Bandrowski / Profesor.

S pisateljevim dovoljenjem prevedel France Vodnik.

O vseh drugih profesorjih smo vedeli nekaj, skoraj nič — a vendarle smo vedeli. Kaj človeškega, vsakdanjega, osebnega. Naš prirodoslovec se je bal okostnjaka, profesor nemščine je bil pijanec, latinca sta vedno spremljali v gimnazijo njegovi dve mali hčerki, katehet je bil hišni papežev prelat, fiziku se niso nikoli posrečili poizkusi, zgodovinar je napadal papeštvo, matematik je bil kmetiški sin, in ravnatelj je hodil v klobučevinastih copatah.

O Gorzkowskem — nič. Niti obleke ni menjal vse leto, vedno je prihajal v istih oguljenih hlačah, v istem žaketu, z isto črno kravato. Niti po obrazih nas ni poznal, klical nas je le po imenih iz seznama.

Bil je vedno enak, vedno enako je gledal s polzaprtimi očmi, bodisi da je »tolkel« z nami aoriste, bodisi da smo »razkladali« Homera ali pa se je pri Ksenofontu začela prikazovati »na peti parasangi sveža konjska sled.« Da, celo notes je imel Gorzkowski isti po nekaj let, na vseh straneh posejan enako s skrčenimi »redi«.

Spomladi in poleti se je še dalo nekako prebiti pri njegovih urah, toda v pozni jeseni ali pozimi »bi se človek obesil«. Bil je tako dolgočasen, da se ni izplačalo »uganjati jih«. Zatorej smo se jezili nad čudežnim Ahilovim ščitom in požirali tako strahovito zevanje, da so nam kar čeljusti izstopile iz zglobov.

Dolgčas, ki ga je znal Gorzkowski širiti, je bil tako mogočen, — rekel bi, da je bil v svoji vrsti tako znamenit, da se nas je polastil kar na hitro, tudi še preden je on prišel v razred.

Kdo ne pozna nenavadne in vzvišene lepote tistega kratkega trenutka med zvoncem in profesorjevim prihodom?! Prav takrat se najboljše dado izmenjati peresa, znamke, knjige. A pred prihodom Gorzkowskega se v tem času ne dogaja nič. »Ljudje« gledajo v mračna, orošena okna in dremlejo.

Odpro se vrata, vstanemo, a njega še ne pogledamo ne. Kaj bi? — Ne

izpreminja se, vedno je enak, enako stopa, vedno enako število korakov napravi od vrat do katedra.

Danes — čeprav je enako oblečen in je napravil enako število korakov, — ni sédel. Še kar stoji. Čakamo, dokler ne pade vsakdanje, mrtvo: — »Sédite!«

A »sédite« — ne pade.

Gorzkowski pogleda na orošena okna — in pomeri z motnim, predpisanim pogledom med klopmi. Začne pri odličnjaku Baranskem, vzdolž prve klopi je prešel že med srednjimi dijaki, premotril vse rogovileže na sivem koncu šolske sobe.

In sedaj?

Nič.

Ogleduje stene.

Nenadoma iztegne roke predse, nalahno ko da lovi metulja, nasmehne se samemu sebi s tihim, bledim smehljajem in reče počasi v zaspano tišino razreda:

»Sina imamo.«

Nihče ne odgovori. V prvem trenutku enostavno nismo vedeli, kaj to pomeni. Ali bo »sina imamo« moral takoj kdo prevesti na grški, ali je to naslov naloge, ali začetek vrste novih izjem?

Gorzkowski stisne roke k sebi, iztegne dolgi vrat iz širokega ovratnika in ponovi boječe:

»Sina imamo.«

Razred »kot tak« ni še odgovoril. Le stari rogovileži s sivega konca, katerim »je bilo že itak vseeno,« so vprašali iz zadnjih klopi:

»To pomeni, da ima gospod profesor sina?«

»Da« — odgovori Gorzkowski in položi previdno predse svoj črni notes. »Sina imamo, od danes, od petih zjutraj.«

»Ta vam bo znal grščino!« — blekne sredi največje tišine najstarejši rogovilež.

Besede »ta vam bo znal grščino« so pomenile takoj geslo za ves razred. Ne da bi sedli, še vedno stoječ v klopeh, smo začeli sedaj za zabavo izpraševati Gorzkowskega »o vsem«. Ali že »od začetka« govori sin gospoda profesorja ali ima »vse« lase na glavi, ali nima šest prstov na roki, ali že zna spregati »pajdeuo«, katero besedo je izpregovoril prvo!?

»Kako govori? ...« »Kako govori?« — je kričal ves razred.

Gorzkowski izproži predse tenke, rumene roke, kakor da spet lovi malega metulja. Takoj smo utihnili. Zagledal se je v steno, nagubančil čelo, dvignil visoko sive, »zaprashene« obrvi, išoč v spominu z velikim naporom nekaj, kar se mora na vsak način točno ponoviti.

»Kako govori? Razume se, da ne grški. Sploh v nobenem jeziku. Govori: »Au« — »au« — »au«. — Zagledavši se v steno, je Gorzkowski začel tiho, pobožno cviliti, oponašajoč, kako veka majhen otrok.

Razred je bruhnil v navdušeno rjojenje. Tolkli smo »od radosti« po klopeh, topotali smo z nogami, knjige so padale s klopi, letale po zraku. Nekdo je stopil k tabli in naglo napisal: »Živio sin gospoda profesorja, Pajdek!«

Še celo Baranski se je smejal in kričal z vsemi.

Rogovileži so bíli po glavah, prah se je mešal s kričanjem. Največji izmed rogoviležev, Faliszewski, se je nenadoma vzel na klop in je zakričal na ves glas v imenu celega razreda:

»Prosimo vas, gospod profesor, da bi vaš sin postal tudi profesor!«

In takrat se je zgodila tista strašna reč, katere ni bil nihče pričakoval. Gorzkowski je pograbil s katedra svoj notes, ga vrgel ob tla in zarjovel:

»Molčite!!!«

Gledal je v steno in vpil, kakor da ne govori nam, marveč šolskim ste-nam, vpil, da se mu je trgalo v prsih:

»Rajši bo tolkel kamenje na cesti — rajši kamenje!...«

Hoteli smo preiti to, kot da ni bilo nič, že je eden izmed rogoviležev zakričal — »živio kamenar!« — takrat pa se odpro vrata in v tihih klobučevinastih copatah vstopi v razred sam gospod ravnatelj.

Viktor Smolej / Velemesto & Co.

Vsak čas ima svoje junake, vsaka doba da svoji umetnosti samo svojega izraza. Dandanes je repertoar oseb, ki nastopajo na odru besedne umetnosti, neizčrpen. Včasih so bili upesnitve vredni le bogovi in polbogovi, heroji in nadljudje, danes ni izbire. Med bogove in heroje so prvi našli pot kralji, knezi, mogočniki, ki so jim bile druge osebe kot n. pr. kmetje le v okras in za komične figure. Prišli so v slovstvo vitezi, duhovniki, junaki-roparji, šele prav pozno tudi trgovci, meščani, mornarji, srednji sloj sploh. Za temi so prišli pesniki, učenjaki, ofisirji, jara gospoda, kmetje, delavci in je sedaj oder slovstva vsakomur odprt. Sedaj nastopajo vsi brez razlike: kralji in berači, delavci in tatovi, plesalke in turisti, boksarji in filmske dive, filistri in anarhisti.

A ne samo po izboru oseb, zlasti po obsegu sveta, ki ga pisatelji prikazujejo, se ločimo od prejšnjih dob. Ne poznamo več povesti o posameznem junaku, o usodi poedine rodbine. Danes sega pisatelj v duše m n o ž i c e ljudi, njegov pogled gre preko v s e g a sveta. V sodobnih romanih žive usode ne poedincev, ampak narodov, živita hkrati Pariz in London, živi kapital in delo, zrak in morje, Brazilija in Afrika, Nizza in Japonska, smrt tisočev in življenje milijonov. Posameznik je izginil v množici, množica se je izgubila v velemestih, velemesta so požrla industrije, vse je izginilo v vrvežu sodobnosti.

Saj je enostransko tako označenje snovne pestrosti v sodobnem slovstvu. So tudi dela polna lirike, idilike, a to so bolj iz idealističnih osnov potekajoče slike zasanjanega sveta. Dela, kakor sem jih označil, pa so pristen odraz naše, objektivne sodobnosti.

Amerikanec U p t o n S i n c l a i r, ki je s svojo Džunglo, sliko čikaških klavnic, zgrabil ves svet, je znamenit sodoben pisatelj, eden najbolj zanimivih naše sodobnosti. Je neizprosni in dosledni socialist in so tudi vsa njegova dela plod te njegove politične in svetovnonazorne usmerjenosti. Napisal je celo vrsto velikih romanov (Kralj Premog, Sto procentov, Petrolej, Jimmil Higin, Metropola, Menjavci, Predsednik U. S. A., Boston i. t. d.). Vsem je vzel snov iz sodobnosti, iz dnevene aktualnosti. Velike ameriške truste, premogovne, petrolejske škatle, ameriško justico, dolarske, industrijske kralje: vse to je postavil v svojih delih na sramoten oder. Njegova dela so pravi dokumenti za politično, socialno, kulturno zgodovino. (Za Boston, roman o procesu proti Saccu in Vanzettiju, je osebno zaslišal vse osebe in porabil avtentične sodnijske akte, ki so se tikali tega procesa.) Radi svoje politične usmerjenosti pa je jasno, da ni vsakemu enako pravičen, ampak je do skrajnosti trdosrčen in

strankarski. Če vzamemo recimo njegov krajši roman »Metropolo«, imamo v njem pristen zgled njegove umetnosti: enostranost. V »Metropoli« slika dolarsko velemesto New York, a le življenje onih »najtežjih«: bankirjev, menjavcev, »kraljev«, njih otrok, njih žena. Slika njih spletke in zabave, njih zdolgočaseno životarjenje, borbo za denar in obstoj. Srečujemo jih na jahti, na Valstreetu, na izletih, v zapravljanju in izmozgavanju. Ta enostranost pa vpije in kliče po izboljšanju, po resničnih ljudeh, po pravici, po revoluciji.

Sinclair podaja življenje posедуjočih. Francoz Jean Richard Bloch pa je v »romanu iz sveta industrije — & Co.« orisal boje takih ljudi za bogastvo, za denar, za moč. Pri Amerikancu se nam razodeva tragika prenasličene, blazirane newyorške družbe. Bloch pa nam odkriva tragiko onih, ki jih je pohlep po denarju uklenil v mehanizem dela, strojev in robote. — & Co.« je roman treh judovskih generacij. V prvem delu knjige, ki je obenem najmočnejši, vidimo družino Judov, ubežnikov iz Alzacije (po l. 1870.), ki si na Francoskem kupijo staro tekstilno tovarno in jo polagoma preurede v veleobrat »Simler & Co.« V drugem delu vidimo boj Simlerjevih za mladega Jožefa, ki zahrepeni iz rabotanja tudi po sadovih svojega truda, po srečni in lepi ljubezni in zakonskem življenju. Ali bo ostal zvest očetom in svojim ali pa se bo iztrgal iz mehanizma, ki ga uklepa, v svobodo in človeka vredno življenje: o tem je vprašanje. A fant ukloni svojo osebno korist in zmaga zavest skupnosti in podrejenosti osebnih koristi skupnemu cilju. V tretjem delu vidimo Jožefa, kako vse svoje mlade sile porabi za to, da kljub protestu in obotavljanju stare generacije preuredi vso tovarno in jo po vseh modernih načelih spremeni v veleobrat. A tudi ta generacija ostari, kar prikazuje epilog: zopet je na vidiku nova mladina, ki bo spet povzdignila tovarno do nove višine. — V tej kroniki treh judovskih generacij nam je Bloch razkril tragiko ljudi, ki so zapadli v suženjstvo stroju, mehanizaciji. Zanje je edini ideal delo, denar, denar in spet denar. Njih srce po prvih odporih — Jožefov zgled — pade v topo sužnost. Ljudje so samo kolesca velikega mehanizma, mrtvi del mrtve celote. Njih delo zahteva, da so brez srca, brez duše, brez misli, brez čuvstev; zato so vse to tudi zatajili in topo robotajo skupnosti (judovska zavest harmonične podrejenosti cilju). — Osebe Blochovega romana so zlasti v prvem delu silne, gigantske. Neprekosljivo je slikanje družine Simlerjev (najmočnejša sta pač prizora, ko mlada Simlerjeva kupujeta tovarno in kako ju doma pričakuje družina, kaj sta odpravila). To so patriarhovski liki stare zaveze, to je pestra, krvava, razgibana epika. Romain Rolland, ki je delu napisal predgovor (1926), postavlja delo ob Balzacovo »Človeško komedijo«, ne radi miljeja trgovcev, poslovnih ljudi ali ker se tu združujeta strastna idealističnost in najskrajnejša praktičnost, ampak radi zgoščenosti slik in realistične ljudskih postav, ki so iz krvi in mesa, močne in atletske.

Tako sta Sinclair in Bloch podala vsak eno stran naše dobe: letà industrializacijo in mehanizacijo, oni iz tega izvirajoče socialne zmede. Ostal pa je vsak pri delu in ni podal celote.

Mogočno sliko New Yorka — Sinclairjeva »Metropola« je manj kot šibka — je narisal Amerikanec John Dos Passos v romanu »Manhattan Transfer«. (Uvod je napisal Levis Sinclair.) To je roman, v katerem je sodobnost zapela mogočno sinfonijo. To je hitro se izpreminjajoči, vedno novi film ameriškega velemesta, največjega človeškega mravljišča, New Yorka. V delu zaživi ves kompleks človeških usod, pletež življenj, ki so zašla v njuyorške ulice, na avenije, v nebotičnike, pod vlake, na reke, v delavske kasarne. Passos je potencirana stvarnost, ki ne pozna liričnosti, poetizma in osebnostnega podčrtavanja dogodkov. Pisatelj se nikoli ne pokaže iz množice, ki jo

kaže pred nami. Vedno je miren in stvaren, a to ne pomeni mrtev. Uprav nasprotno! Vsi njegovi ljudje so pristni in živi, naj so slabiči ali junaki. Vsi so risani ostro in jasno. — »Manhattan Transfer« podaja 25 let življenja, propada in rasti v New Yorku. Glavni osebi, časnikar Jymy Herf in njegova žena — ne, saj ju ne smemo tako imenovati. V tem ogromnem velemestu osebnost izgine. Oseba pride, spregovori, stopi jasno izrisana pred nas in koj spet izgine in ne vidimo je nikoli več. Tu valove množice po ulicah. Herf in njegova žena bolj izstopata, se večkrat javita, sta kot rdeča nit, ki veže dogodke in osebe, dasi včasih niso v nobeni vzročni ali posledični zvezi. Junak tega romana je velemesto, množice, ki gomaze na tem mravljišču, po nebotičnikih, tramvajih, železnicah, avenijah, delavskih četrtih, pri tihotapcih, v brivnicah in beznicah, po uradih in borzah in bankah. Vse prešinja strast za to pisano življenje, veselje nad njim — ne nad filmom in tehniko! — veselje nad svežostjo, barvitostjo, prekipevajočimi strastmi. Nebotičniki, ceste, reke, brod, obrežne beznice, vse vzbujajo pisatelju največje veselje, a to mu je le okvir za še večjo zanimivost, za središče vsega: za človeka. Ne izgublja se v podrobnostih radi njih samih, ampak opisuje jih kot enakovreden element v vsem kompleksu slik, ki podajajo življenje, je ustvaril Passos mogočno sinfonijo velemesta in ljudskih množic.

Passosovo delo pa je prepogosto hladno in mrzlo, premalo prešinjeno od čuvstva in duše. Pretemno je radi prikazovanja zgolj mračnih barv in greha.

Pravi pojmi epike je v zadnjih stoletjih obledel. O nemškem pisatelju Alfredu Döblinu so ob njegovi 50-letnici (1928) pisali: »Vaš duhovnozgodovinski pomen obstoji v tem, da ste prozo, epiko iz nekaj stoletij rabljene oblike romana genetično preobličili in na novo zoblikovali v obliko e p o s a. Bistvo eposa je podajanje sveta kot sveta, življenja kot življenja, ljudje so v eposu pritegnjeni v svet, so deli celote.« Pravi epiki predmet podajanja ni posameznik, ampak celota. »Treba se je sploh naučiti gledati, da je narava ali »svet« neka celotnost, nikoli pa ne posamičnost,« pravi sam Alfred Döblin. Ni ospredja, ni ozadja, vse je enako važno, pomembno in lepo.

Tako celotnost je podal Amerikanec Passos, a ostal je preveč hladen in brezčuvstven. Svoje srce pa je izlil v delo Alfred D ö b l i n v romanu »Berlin, Aleksanderplatz, Geschichte von Franz Biberkopf« (1929).

Je to zgodba mladega moža, ki se je vrnil v Berlin iz ječe, kjer je sedel radi uboja, in skuša najti trdna tla za novo življenje. Zgodbe tega boja za trdna tla v življenju so vsebina knjige. (»To opazovati in slišati se bo splačalo mnogim, ki kakor Franz Biberkopf tiče v človeški koži in katerim se kakor Franzu Biberkopfu prigodi, da namreč od življenja zahtevajo več kakor kos kruha z maslom« (str. 10). Franz je po berlinskih ulicah za krošnjarja, za agenta, za prodajalca časopisov. Ko mu prijatelj izmakne krošnjo, mu prvič spodnese življenje noge, a po pijančevanju se ponovno vrže v boj brez malodušnosti. Slučaj hoče, da Franz pomaga pri nekem vlomu in tu izgubi roko. Iz bolnišnice se spet vrne v Berlin, ker »pogum ima mož, dvojen in trojen pogum« (str. 72—273). Sedaj živi brez dela, ker ga zalagajo vlomilci, da jih ne bi izdal. Prijatelj mu zadavi dekle in tudi osumljeni Franz mora v ječo. Oproščen se znajde spet na mestnih ulicah in dobi končno službo vratarja pri neki tovarni. Tako si je priboril tla v svetu. Usode ni. Ne smeš imeti zaprtih oči, da se zaletavaš v drevesa v drevoredu kakor Franz Biberkopf do zdaj, pazi na to, kar nazivaš »usodo«, zgrabi jo, razbij jo in delaj.

To je zgodba o Franzu Biberkopfu, ki je sicer čisto povprečen človek, a vendarle ne karsibodi. (»Nisem ga poklical sem, da se poigram z njim, ampak da doživi svoje težko, resnično in za vse pomembno življenje.« Tako pravi pi-

satelj o njem.) A veliko zanimivejša kot ta oseba in njene zgodbe je formalna plat te knjige.

Dasi roman po dejanju, po zgodbah, po osebah ne razodeva nobene posebnosti, je vendar preko vsega razlita neka toplota, lepota in čudovitost, ki daje delu Alfreda Döblina prednost pred vsemi do sedaj opisanimi. To poteka iz pisateljevega gorkega srca. Pisatelja so vse te osebe in ta svet potegnili za seboj, ga zgrabili prav v dnu srca, ga osvojili ter razgibali vsa njegova čustva, prevzeli vso njegovo notranjost. Ni bil mrtev razum, ki je te zgodbe zasnoval in zapisal. To je bilo vroče srce človeka-umetnika, ki ga je svet mesta, oseb in časa opojil prav do dna. Zato so vse te zgodbe romana žive in polne toplote. Tu se realni svet in poezija prelivata drug v drugega. To razodeva ves slog. Med zgodbe o Franzu Biberkopfu so posejane slike kakor brez zveze s celoto: slika invalida, opis berlinskih klavnic, Jobova zgodba, »Krajevna poročila« (ob koncu pravi pisatelj: »Vračamo se po tem poučljivem izletu o javnih in zasebnih dogodkih v Berlinu junija 1928. spet k Franzu Biberkopfu.« Mogoče koga njegove zgodbe ne zanimajo: »A to me z moje strani ne bo zadržalo, da ne bi mirno sledil stopinjam svojega malega človeka v Berlinu, Centrum in Vzhod, saj dela vendar vsak, kar se mu zdi prav.« str. 218.), zgodba o Izakovem darovanju, o Orestu i. t. d. Vse je enako važno, vse se prepleta. Enako je pisateljeva beseda živa, iztrgana iz srca in polna čustva. Stavki so živi, prehajajo iz mirnega toka v vznositost, v ritem in pesem: sredi proze se ti stavki sprevržejo kar v vezano besedo. (Prim. str. 403.)

Sinclair. Bloch. Passos. Döblin.

Prvi je tendenčen pisatelj, ki nima daleč v socialistično popagando. Drugi je pravičnejši in bolj umetnik kot prvi in je dobro v svojem delu razkril tragiko delu in denarju zakletih. Tretji je ustvaril nedosegljivo lepo in mogočno simfonijo sodobnega velemesta. Četrti je v velemestnem mravljišču odkril dušo in hrepenenje malega človeka, prepojil ves svoj svet z gorkim čuvstvom in razkril lepoto, poezijo in lirizem med železobetonskimi kvadri sodobnega mesta. Vsak ima svoj obraz in svoje odlike.

Ivo Brnčič / Dvoje smeri.

(Poskus skice današnjega pokolenja in njegovih poti.)

Ko sem nekoč ogledoval sliko mladega modernega dekleta v sportni opravi, polnega prešernega smeha in izžarevajočega opojen vonj pristne, preprosto močne življenske razgibanosti in onega nezavednega praveselja do širokega, zvrhanega udejstvovanja, se mi je porodila misel o čudni razdvojenosti potov nas, povojnega rodu. Dejstvo je, da v glavnem rastemo — kot celota, vsi kar nas je — v dve popolnoma različni smeri, da tečejo naši odnosi do življenja in sveta iz enotnega žarišča — povojnega kaosa — v dveh povsem pravokotno si stoječih premicah. Prva skupina, na katero prav me je opozorila omenjena podoba, izživlja težnje svoje mladosti v kult zmotne vitalne energije, v nekem oziru helensko idealnost; psihološki temelj tega vsmerjanja je neka podtalna in silna slutnja ali morebiti vedra nada o novi, življensko zdravi duhovnosti, ki naj zraste iz te spopolnjene fizične čvrstosti. Dasi nosi

to stremljenje brez dvoma pečat enostranosti, je vendar docela dosledna posledica povojne psihoze in je za svoj lastni svet notranje zaključeno. Ono protislovje, o katerem sem govoril, pa je očitno v dejstvu, da stoji na drugi strani dober del mladega rodu, ki izgoreva predvsem in skoro brezizjemno v integralno duhovnost in ki je deloma celo nepovoljno razpoložen napram prvemu delu. Ta tip današnjega mladega človeka je s svojo notranjo raztrganostjo, z vso obilico zamotanih in boleznih tipanj in videnj, s svojim v veliki meri pesimističnim svetovnim razpoloženjem v popolnem nasprotju s prvim. Tudi ta idejni svet je z zgolj svojega stališča notranje zaokrožen in prav tako nujno in naravnost izvira iz iste povojnosti ko oni, njegov antipod.

Kje ima torej ta raznolikost rasti svoj vzrok? Odkod ta popolna protivnost odnosa do samega sebe in kosmosa? Odkod ta sumljiva pretiranost na eni strani optimističnega in na drugi pesimističnega, ali vsaj boleznega življenjskega nastrojenja? Kakšen podzavesten in nadčasoven namen ima to nihanje v skrajnosti? In naposled, ali je ta pojav nosilec klenih ali nezdravih zrn bodočnosti?

Končna rešitev problema se kajpak izmika v oddaljen čas. Vendar ne more biti v vsej množici naziranj in mnenj brezploden pogled v trpni činitelj velikega sodobnega snovanja, v mladi rod, v nas same. Osvetljenje naših poskusov, da bi se povzpeli do neke nadosebne ravnine opazovanja, do občnega vidika in sintetičnega vrednotenja svojega duhovnega obraza, nikakor ne more biti brez vsakršnega pomena, brez vsake koristi.

Obsežnost gradiva sili k omejitvi, ima za posledico obdelavo samó poglavitnih in najznačilnejših njegovih potez; té prav bodo razodele hrbtencično rdečo nit našega pojmovanja lastnega vprašanja. V tej zožitvi leži slabost, a obenem tudi ost pričujočega razmotrivanja.

Rod, ki se osebno ni udeležil svetovnega pokolja, je nosil njegove posledice v sicer manj strnjeni, a morda še bolj tragični obliki nego tisoči, ki so ostali na bojiščih, ali so se odondod vrnili duševno ali telesno pohabljeni, ampak vendar kot izgrajene osebnosti, tém je bilà vojna — z izjemo generacij, ki so rastle tik pred njo — več ali manj samó neljuba epizoda, strašna in nasilna prekinitve njihove življenjske poti, in ni vplivala katastrofalno na njihov celotni, že davno poprej dozoreli odnos do življenja; ni jih odločilno, nepovratno vrgla iz tira. Zato je bilà njihova vrnitev v normalnost le nov vstop v ono ravnovesno stanje, ki so ga bili vajeni že od mladih nog. Silno svetovno neurje jih ni udarilo tedaj v njihovo bistvo; med njegovim trajanjem so se zaprli v trdna poslopja svoje duševne dognanosti in ko so oblaki s svojimi gromi in točo odšli, so spet stopili na plan ko kmet, ki stopi po nevihti na polje, da pregleda škodo, jo ugotovi z vzdihom — pa zopet živi kakor dan prej, kakor zmerom, le s trenutno pomembno razliko v udobnosti. Mi pa smo bili deca, dojenčji; zgodovinski ciklon nas je s svojim prekodobnim ropotom že v zibeli do smrti prestrašil, nas pretresel do mozga, zakopal se nam v drob in možgane in njegova groza, oni skrivnostni, podzemni psihični odzvek vsakega svetovnega potresa velikega sloga, je ostala v nas ko tiha, počasna sušica.

Prvo, kar nam je ta duhovna bolezen napadla in nam razjedla, je bil organ podedovanja bližje, neposredne preteklosti. Brez tega čutila nismo mogli doumeti predvojnih vrednot in teženj. Stari hrami so nam bili že od vsega početka tuji in nerazumljivi. Vojna je bilà ko poplava, ki je pregnala človeštvo iz njegovih domov; odrasli so spet preplavali strugo in so se vrnili na stari breg; mi, majhni in neveščji, smo ostali na tej strani samí. Velika kontinuiteta razvoja človeštva je bilà prav v naši generaciji pretrgana.

To je osnovno dejstvo; iz tega iztočišča vró vsa vprašanja povojnikov in zato tudi ta.

Ta popolna in stroga duhovna osamljenost celotnega rodu, ki je mlad in potreben opore, a čuti svoje korenine v zraku, ker mu preteklost ne more nuditi plodne prsti, je težak problem; v njem se taji svojstvena tragika povojnega časa. Njo podoživljati, jo dojeti in iz tega doumevanja izvajati posledice, je človeku iz druge, predvojne dobe zares težavno. Toda če noče stati današnjemu snovanju bodočih življenskih oblik ob strani, mora kljub vsemu starejša generacija čutiti obveznost, da se dokoplje do čim večje duševne prožnosti in da na ta način projicira samo sebe v današnjost, v duhovni svet svojih sinov. Brez te delne zatajitve subjekta s strani starejšega rodu je vsaka duhovna vez med obema pokolenjima nemogoča.

Zastavil sem torej vprašanje, odkod izvira in kam teži v začetku razložena razčlenjenost stremjenja povojnikov. Ko sem podčrtal koristnost njihovega lastnega mnenja, nadalje osrednjo točko vseh teh in podobnih problemov, namreč našo popolno duhovno osamljenost in slednjič brezpogojno potrebo prilagoditve starejšega rodu današnjemu vzdušju, prehajam po tem vmesnem uvodu do poskusa, da bi osvetlil prvotno nakazano vprašanje.

Mordà se še nikoli v zgodovini ni očitoval tako ostro naslednji nekoliko čudni pojav: uprav v dobi najhujšega duhovnega razkroja ni idejne omrtvičenosti, je ona človekova prvotna, nagonška sila po rasti, po snovanju, po nečem novem, velikem in vseodrešujočem v svoji najvišji boleštni napetosti; podobna je bolniku, ki čuti prav v poslednjih trenutkih najsilnejšo težnjo za delom in ustvarjanjem. Ta vseobjemajoči, suvereni kategorični velelnik pri naša kot prvo posledico iskanje, široko razgledovanje po vsemirju in svetu, orjaško žejo po neki živi vodi iz stvarstva, ki naj spočne v polmrtvem človeku novo življenje. Vzporedno, odnosno v ravnotežju s tem procesom se giblje prav tako skrajno poglobljanje v samega sebe, trdo in do bolečine odkrito razračunavanje s svojim jazom, njega čiščenje, da bo mogel ko zrcalo sprejeti odraz vsega gmotnega in negmotnega vesolja. Odtod izvira nadalje popolno spoznanje, oziroma občutje lastne duševne podobe; današnji mladi rod se je zagrebel v svojo svojstvenost do dna, je pregledal svoje notranje hrame do zadnjega kota. Pri tem je biló odločilno merilo njegovega samovrednotenja baš višina izvirnosti, samoraslosti, neodvisnosti osebnosti. Postranske važnosti je, ali je biló to poglobljanje, to pretehtavanje zavestno, kakor je to pri drugem gori omenjenem tipu današnje mladine, ali je biló podzavestno, kakor je bil slučaj — vsaj v glavnem — pri prvi skupini.

Nujna posledica tega pohoda v subjekt in v njega najtanjše globine je najdba samega sebe, odkritje brezpogojnega, vseh vnanjih vplivov in tradicije svobodnega osebnega lica, individualizacija do skrajnih meja možnosti. Obeležje dobe je pač občno beganje v ekstremih; in če nosi pravkar opisani proces takšen osnovni pečat, to prav nič ne izpreminja logične doslednosti njegove razvojne črte in zato tudi ne njene življenske upravičenosti; obratno, prav ta tesna povezanost z duhom časa je verjeten porok uspešnosti njenega napora.

Ako je torej povojni rod dognal svojo tajno osebno formulo, je ona specializacija, ki je bilá izhodišče in povod temu razpravljanju, samó še črta pod ta rezultat. Jasno je, da tako samosvoja osebnost ne pripušča nikakih kompromisov in kadar izide na plan, v stvarnost, da si poišče poprišče, da preizkusi svojo novo silo, svojo vitalno odpornost, mora in more odločno samó v ono smer, kamor jo žene najmočnejši, najelementarnejši in najintim-

nejši gon sproščenega individuuma. — Tako postane razumljivo, kje je vzrok tako obsežne vnanje različnosti hotenj mladega rodu.

Drugo vprašanje je enostavnejše. Del povojne generacije se je izognil današnjemu kaosu s tem, da se je zatekel v kult dovršene telesnosti; tako se je odtegnil večini perečih in težkih moralnih, socialnih in drugih problemov, ki so strašna dediščina petletne morije. To izbegavanje je seveda rodilo večjo ali manjšo neobčutljivost za današnje duhovne rane, ta pa je privedla s seboj optimistično razpoloženje napram življenju in svetu. Omenjene probleme pa si je naložil drugi del mladega rodu. Ta jih je, zvest svoji dosledni ekstremnosti, sprejel v celoti, z vso njihovo okrutno ogromnostjo in neodložljivostjo. Povsem umljivo je, da je bilo to svetovno breme pretežko za tako mlada, le na lastno nerazvito silo navezana pleča. Morala je slediti neka duhovna utrujenost, bol, splošno pesimistično nastrojenje.

Ali je bila pozornost za eno in obenem slepota za drugo življensko vsmerjenost hotena ali nehotena, je pri tem zopet nebistvenega pomena in ne izpreminja problemu njegove miselne osi; kajti pri vsakem snovanju generacij si delita odločilni vpliv na končne stvaritve povsem v enaki meri intuitivni kakor tudi zavestno umstveni moment.

Prihajam celotnemu vprašanju do korena: kakšna je nadčasovna, zgodovinska vrednost vseh opisanih pojavov, ali so negativno ali pozitivno aktivni; z drugimi besedami, ali so vse te posamezne silnice, ki se sicer družijo v manjše istosmerne družine, zmožne tvorbe enega samega magnetnega polja, ki bo težilo v eno samo smer, v rast človeštva?

Predvsem je potreba pri tem poudariti prehodni značaj vseh podvigov današnjih generacij. Vse to je tipanje v temó, je iskanje med ruševinami, prvi klic nekoga, ki je o polnoči zaslutil podtalni svit prihajajoče, daljne zarje. Zato so vse dosedanje naše poti vzlic svoji notranji enovitosti v celoti samó nekaj nakazanega, poskusna kretnja, zgradba v zasnutku. Iz tega sledi, da zavisi odgovor na gornje centralno vprašanje od prepričevalnosti izsledov, ki jih ima novo pokolenje, da strne to svojo relativnost z absolutnim tokom človeštva in časa.

Ako premostrimo njegovo trenutno stanje, se nam nehote vsili prispodoba črne, viharne noči, ki se je sama ubila v svoje divjanje; še je temá, še so oblaki, toda nekje od iztoka prihaja svetloba, bolj dojemljiva čuvstvu nego očem. Človek čuti nagonsko véliko porajanje dneva . . . Hlastnost in mrzličnost iskanj v prvem povojnem desetletju se umika sostavnemu, smotrenemu razgledovanju. Tačasni višji srednješolski letniki se očitno razlikujejo od svojih predhodnikov pred nekaj leti; prejšnja neizvestnost, apatija in razruvanost se redči polagoma in postopoma, a vidno. Najmlajši rod obvladuje samozavestno teženje k čisto odrejenemu, trdnemu smotru — nekaj, kar prvič po dolgih letih skladno vpada v tajnostno vzročnost zgodovinskega progressa, nekaj, kar upravičuje slutnjo, da se bliža nova graditev. Še pred malo časa vladajoče malodušje, ki je bilo osnovno merilo svetovnih nazorov, stalno pada pred neko splošno vero, ki značilno spominja na predpriprave vseh vélikih zgodovinskih pohodov; to čuvstvo je, kar je najpomembnejše, svobodno vplivov posameznih bolnih osebnosti, močnejše od njih in se zato vedno bolj vriva celó nekaj brezpogojno pesimističnemu delu današnjega rodu v najtajnejšo osnovo duševnih dejanj in spoznanj. — Omenjeni poslednji val povojnega rodu je črpal iz povojne dobe le tvorne vrednote in se je izognil njeni razdornosti, kar mu je omogočila večja oddaljenost od prvih, najhujših povojnih let. Povojnost mu je zatorej dala s a m o n i k l o s t, ki je najtežji in najzrelejši plod osamelosti, dala mu je izredno okretnost, hitrost orientacije

in še nevideno samostojnost, ki jo prinaša zgodnja in prekaljena zrelost. Razne pretiranosti se bodo brez dvoma kmalu umirile, ko bodo izpolnile svoj namen, t. j. človekov povratek v čisto osebnost. Ostala bo volja, otrdela v preizkušnjah v odločnost. Kdor je bil slab, je odpadel, ali odpada; močni ostajajo.

Vsem tem prednostim daje stvariteljsko zmožnost mladostni idealizem, ki se je očistil v ognju dobe vse stare navlake in ponarejenega lepotečja, ki se je pod udarci izostril ko rezilo kose. In prav ta današnji spoj preizkušenosti in mladosti se mi zdi najzanesljivejši porok, da mladi rod ne bo amorfnó gradivo bodočnosti, nego nje graditelj. Gotovo so še mogoča in verjetna stranpota in kak korak izven vrste; toda bistveno zagotovilo napredovanja je ona tajnostna, neopredeljena in neotipljiva, a jasna logika, ki odreja pokolenjem mesto v veliki stafeti zgodovine. Njeno nevidno roko določno čutim, ko gledam vrenje sodobnosti in ko poslušam, kako utripa mlademu rodu srce v odzivu večnim idealom.

J. Jalen / Pod stropom neba.

Otrebki.

Šolanje stane, posebno, če je fant »žlahčič trde glave«, ali pa, če mu vse drugo prej po glavi blodi kakor uk in bukve, ali pa, če spada v družino lenivcev (latinski: bradypoda, nemški: Faultiere).

Blagor otrokom, katerih starši imajo in lahko dajo. Bolj narobe pa hodijo trde in muhaste glave, posebno pa lenoba tistim študentom, katerih starši nimajo in ne morejo dati. Če ima tak fantič kakšnega neumnega strica ali teto, ki ga zalaga, že še gre. Če pa ni tako srečen, ali pa, če se stric ali teta naveliča — tete so bolj vztrajne — ali pa, če stricu zmanjka, je pa treba, je pa treba reči: »Adijo bukve, šola«, ali pa se poprijeti, ali pa se ozreti za šilom ali šivanko, za krampom na cesti ali vatlom za pultom, ali pa, ali pa — — —. Kakor komu bolj prav kaže.

Ni pa stvari na svetu, ki bi bila tako za nič, da bi ne imela čisto nič dobrega na sebi. Kako prav pridejo trde in muhaste glave prinčkov plemenitih Lenodolskih tistim študentom, katerih starši nimajo in ne morejo dati in imajo otroci, »štori kmečki«, že koj v mladih letih tako smolo, da nimajo prav nobenega strica ali tete v Ameriki, ki bi jih zakladala z dolarji. Kako prav jim pridejo inštrukcije.

Človek bi skoraj rekel, da smo Slovenci lahko Bogu hvaležni za take trde, muhaste in lene glave. Saj se je pred vojno velika večina slovenskih, kulturo ustvarjajočih mož preinštruirala in prestradala do lastne izobrazbe. Včasih je bilo hudo, sedaj pa ni več tako.

Za šest goldinarjev na mesec so tudi mojim šestošolskim vzgojiteljskim sposobnostim zaupali tretješolca Mirka. Ker grškega ob koncu prvega semestra še brati ni znal, sem takoj izjavil, da tudi za uspehe drugega semestra ne jamčim. Pa so mi rekli, da naj pred vsem skušam prepoditi fantu muhe iz glave. Še celo na počitnice so ga poslali k meni, da sem mu podil muhe iz glave. Ležala sva na senu, kajpada, otepala polite žgance in posirjeno mleko,

Mirko s smetano vred, jaz pa brez nje, ker ne maram za njo, stikovala po Rebri in hodila Zavrh, po gorah in planinah.

Lepega jutra na vse zgodaj sva šla čez Vrh po edini vozni poti, ki je speljana čez razdrapan greben Peči in je tako zbrušena, da blesti v jasnem popoldanskem solncu do Kranjskega polja, v vasi pod sabo in Blejski kot pa kar bode v oči. Ovčar Marko je po njej gonil jarce v planino in s planine.

Prav počasi sva šla, saj se nama ni nikamor mudilo. Pa opozorim Mirka, — brihten fant je bil in za naravo je imel dokaj smisla, — kako mora tisti, ki hoče, da lepota zemlje okrog njega oživi, tako oživi, da še kamenje govori, paziti na sto in sto in sto stvari. Pa mi je odgovoril, da to ve in da že davno tako naravo uživa.

»Prav,« sem ga pohvalil. Mislim sem pa: »Ob prvi priliki ti pokažem, kako si vse preveč domišljuješ.«

Prideva na Vrh poti h križu, — tam je Finžgarjev divji lovec biričem ušel — seveda in se veseliva lepega razgleda in lepega jutra. V najlepšem razpoloženju prekinem Mirka — veste, ne samo profesorji, tudi inštruktorji, so od samega zlomka — ga prekinem in vprašam:

»No, si pazil prav na vse po poti gori vun grede?«

»Na vse,« se je odrezal urno.

»Prav,« sem ga pohvalil. Nato sem pa prav z nedolžnim obrazom pristavil: »Potem mi boš pa vedel povedati, katere živali so šle danes zjutraj pred nama čez Vrh?«

Malo je bil v zadregi, pa ne dosti. Hitro je pomislil in odgovoril: »Koze.«

Kaj mislite, da sem mu dal mir! Ne. Hotel sem še vedeti, kako je prišel do te misli. Pa se je fant dobro odrezal: »Saj je bilo vendar vse polno bobkov na poti.«

Jaz sem se mu pa nasmehnil in pokazal koze, ki so na Krevljaku obje-dale česmin: »Kako pa, da se koze pod Pečmi pasejo?«

»Morebiti so to druge koze.« Ni spoznal. Opozoril sem ga, da so bili bobki stari, ne pa današnji. Jaz sem pa vprašal, katera žival je šla danes čez Vrh, ne pa včeraj ali pa pred tednom.

Udal se je, da ne ve. Pa sem mu povedal:

»Lisica.«

»Kako to?«

»Saj je pustila pri srednjem melu na kamnu otrebek.«

»Če ni bil kakšen pes?«

»Od kdaj pa psi jedo miši in hrošče?«

Ni vedel, kaj bi odgovoril.

»Kaj nisi videl v otrebku mišje diake in hroščevih kril?«

»Nisem tako natančno pogledal.«

»Poprej si pa rekel, da si pazil prav na vse.«

»Oh, take malenkosti!«

Pa sem mu razložil, da vse drugače oživi pokrajina, če veš, da je šel pred tabo po poti lisjak, da se je pasel na trati srnjak, da nekje blizu pod grmom tiči zajec, da bo, ko se še parkrat prestopiš, sfrfotala pred tabo leščarka (gozdni jereb), ali da bo morda zagrmel iz goste smreke divji petelin, ali pa, ali pa — — —. Kdor se spozna, kako lahko to ugotovi po otrebkih.

Nekatere živali celo same to vedo. Mesojeda zverina večji del svoje otrebke zabrska. Zakaj? Pravijo, da smrad ne odganja iz njih okolice živali, katere moré sebi v hrano.

Niso važni otrebki samo zato, ker zemljo gnoje, ampak tudi zato, ker nas

marsikaj nauče. Vredno se je naučiti razločevati jih. Pa žive med nami ljudje, ki še konjske fige na cesti ne vidijo, če jih ravno v nos ne brcne.

Lej, skoraj bi bil pozabil povedati, da je Mirko drugi semester zdelal, samo vsi smo morali obljubiti, da bo presedlal v tako šolo, kjer se grščine nič ne uče. Obljubo je tudi izpolnil. In ko so mu odfrčale mladostne muhe iz glave, se je tako naredil, da sta ga oče in mati izmed vseh otrok najrajši imela.

Na italijanski fronti je strmoglavil z višine kakor Triglav visoko z letalom vred in obležal na mestu mrtev. Sestrelili so ga angleški letalci.

Bog jim odpusti!

Saj niso vedeli, kako dober fant je bil Mirko.

Sfinks / Sprostiti se . . .

Sprostiti se in se preliti
kot se oblahov svilnih valoviti
trop rahlo sprede v čudoviti,
v jasnini se izgubljaajoči kiti.

Tako odjadrtati v neznane kraje,
v breztežnosti prostorja se čez gaje,
prepade, dôle, reke valovaje
vglobiti — kakor veter, ki spe tja vihraje.

Ali do nezavesti se lepote
vesolja, luči, barv temote
navžiti, da vsaj od krasote
razžgana duša splava v dom Dobrote.

Sprostiti se svinčeno težke teže,
ki krila utripajoča tesno veže,
sprostiti spon, verige se, ki veže
srce — da se vedrina nadenj vleže . . .

Sfinks / Saj bo vstalo . . .

Saj bo vstalo sveto odrešenje,
meni, tebi, vsem se razodelo —
kakor grom in blisk, potem sprebelo
bo z neba plamtelo razjasnjenje.

Pa ne bo le lažna luč, motnjava,
marveč ogenj, ki prežema duše
in še mrtve drami izpod ruše,
žar bo, plamen, solnce in bleščava.

Zarek, ki se v plašnih srcih skriva,
se razrasel bo ob luči novi,
kot se razcvetó v pomlád vrtovi,
ko se sneg stali, ki jih pokriva.

Vem, da čudovito prerojenje
vse vesolje in ljudi prosije
in da ko sočuten angel vlije
v naše duše novo moč, življenje.

Sfinks / Molitev.

Da bi mogel glas skrivnosten čuti,
glas, ki v hipu vse mrakove vname,
da jih močen, silen žar objame
in vzplamte v najčrnejši minuti.

Da bi mi, ko k Tebi jokam, molim,
dahnil skrivno, tajno v mojo žalost,
v slednjo grenko misel vtikal svileno rãdost,
da bi vedel: Saj zaman ne molim . . .

Da bi polna Tvojega odmeva
duša verno Ti stopinje štela
vse do one ure, vse do dneva,

ko bo iz ugaslega očesa
razvozlana zadnja tajna tlela,
oproščena sužnosti telesa . . .

I. Dolenec / O pesniku dr. Jerneju Levičniku.



Po imenu pozna Levičnika pač vsakdo po Prešernovi zabavljici:

Kakó bi néki sládke péł Lesničnjek!
Kako bi néki práve péł Levičnjek!

V III. zvezku Kranjske Čebelice, ki je izšel l. 1832., je priobčil Prešeren več zabavljivih napisov na pesnike prvih dveh Čebelic (iz l. 1830 in 1831.), med njimi tudi na Levičnika, ki je bil takrat bogoslovec v Celovcu. Prav za prav se Prešernova zabavljica ne nanaša toliko na Levičnikove pesmi nego na njegovo — ime, ki je pač Prešerna že samo izzivalo, kakor se je slično pošalil s Holzapfelom (»Lesničnjekom«), s Krempljem, z daničarji (»janičarji«), da, slednjč celo s svojim lastnim imenom:

Smé nékaj nas, kèr smo Prešérnové,
bíti prešérnih.

Manj znano je pa drugo, mnogo važnejše mesto v Prešernu, kjer naš mojster tudi imenuje Levičnikovo ime in celo trdi, da so bile njegove pesmi iz dunajske dobe v metričnem in slovniškem oziru slične Levičnikovim »kantilenam«. To je pismo, pisano Matiji Čopu iz Celovca dne 13. februarja 1832. Za slovstveno zgodovino je to pismo izredne važnosti: vsebuje namreč Prešernovo lastno izjavo o njegovih pesniških začetkih. Mlajšemu rodu, ki se v šoli obširneje bavi s Prešernom, bo to pismo dobro znano. Odstavek iz pisma zasluži, da ga pozna tudi širša javnost:

»Als Jurist des 4. Jahres hatte ich eine Theke Carminum carn. meinen Freunden gezeigt, unter denen mich ein gewisser Trenz, der gegenwärtig irrsinnig ist, überredet hat, ich soll solche dem formul. lesen lassen. Sie waren in metrischer und grammatischer Hinsicht beiläufig dass, was etwa die Cantilenen des Levičnjek. Form. gab mir den guten Rat, ich soll sie ein Paar Jahre liegen lassen, und dann die Feile zur Hand nehmen. Quod consilium secutus omnia incendio tradidi exceptis: Povodnji mož, Lenora et Lažnivi praktikarji, wovon die ersten noch jetzt was Reim und Metrum betrifft, documenta dant, quo sint tempore nata, licet limae non impatiens fuissem. Alle übrigen habe ich als unverbesserlich voriges Jahr verbrannt.«

Za umevanje tega mesta je predvsem treba vedeti, da je Prešeren prevedel ime Kopitarjevo v latinščino z besedo: formularius. Zopet vidimo, kako skuša Prešeren najti zvezo med človekovim imenom in njegovo duševnostjo: Kopitar je pač sposoben, da presoja formalne strani pri pesmi (slovnico i. dr.), pri miru naj pa pušča vsebino! Sicer pa menda ne bo povsem odveč, ako v dobi, ko se pri nas latinščina in nemščina umikata francoščini, to pismo prevedemo v slovenščino:

»Kot jurist 4. leta sem bil pokazal zvezek kranjskih pesmi svojim prijateljem; med njimi me je neki Trenz, ki je sedaj zmešan,¹ pregovoril, naj jih dam brati formulariju. Bile so v metričnem in slovniškem oziru približno to, kar nekako so kantilene Levičnikove. Formularius mi je dal dobri svet, naj jih pustim par let pri miru, potem pa naj vzamem pilo v roke. Držal sem se tega nasveta in sem vse vrgel v ogenj, izvzemši Povodnjega moža, Lenoro in Lažnive pratikarje, izmed katerih prvi dve še sedaj — kar se tiče rime in metra — kažeta, kdaj sta nastali, pa čeprav sem jih pošteno pilil. Vse druge sem minulo leto sežgal kot nepopravljive.«

Na teh dveh mestih omenja torej Prešeren Levičnika. Kdo je bil ta mož?

Nekaj izvemo o njem že iz Glaserjeve Zgodovine slov. slovstva (II, 147). Rodil se je l. 1808. v Zeleznikih v Selški dolini iz rodbine, obdarovane s številnimi otroki. Izmed njegovih bratov je bil eden duhovnik, eden svetnik



Šmohor v Ziljski dolini.

deželnega sodišča in eden nadučitelj. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, bogoslovje v Celovcu (l. 1832.); v Ljubljani je nanj vplival učitelj slovenščine Metelko, v Celovcu pa takratni semeniški špiritual Slomšek, ki je brezplačno poučeval bogoslovce v slovenščini. Kot bogoslovec je objavil eno pesem v II. zvezku Kranjske Čebelice, eno pa v Carinthii. Kaplanoval je po raznih krajih na Koroškem, med drugim tudi pri Gospe Sveti; 13 let je bil kurat v samotni župniji Innerteuchen, kjer je porabil prosti čas v dosego doktora iz fiziolofije. Sedaj je postala cerkvena oblast nanj pozorna in l. 1852. je postal Levičnik dekan v Šmohorju, kjer je ostal 31 let: do svoje smrti l. 1883.

¹ Ali ne leži v tej Prešernovi pripombi tudi nekaj sličnega kot namigavanje, da je moral biti Trenz zmešan že takrat, ko je Prešernu svetoval, naj da pesmi v presojo — Kopitarju?

Kraj, kjer je preživel Levičnik 31 let svojega življenja, je prva povsem nemška župnija v Ziljski dolini. Čisto blizu Šmohorja je poslednja slovenska ziljanska župnija Brdo pri Šmohorju; iz te župnije je doma tudi poslanec Franjo Grafenauer. Ob desetletnici koroškega plebiscita je bil 11. oktobra 1930 proglašen trg Šmohor za mesto. Bržkone je v zvezi s tem dogodkom tudi knjiga, ki jo je napisal sedanji šmohorski dekan H. Pietschnigg (— kaj vse lahko nastane na Koroškem iz našega Pečnika! —). Knjiga¹ opisuje zgodovino Šmohorja in njegove okolice od najstarejših časov do danes. Posebno poglavje v tej knjigi je posvečeno Levičniku in njegovi dobi; ta odstavek obsega 40 strani, to je petino vse knjige. Levičnik je bil namreč tako izrazita osebnost, tako splošno znan in priljubljen, da ga imajo najstarejši Šmohorjani še danes v živem spominu in si pripovedujejo o njem polno anekdot. Poleg tega je pa Levičnik, ki je bil tudi sam slovstveni delavec, ves čas, kar je bil v Šmohorju, pisal zelo točno župnijsko kroniko, ki jo je Pietschnigg lahko izdatno uporabljal za novejšo zgodovino Šmohorja. Iz te kronike pa jasno odseva tudi osebnost Levičnikova, katerega ime je »neločljivo združeno z zgodovino starega Šmohorja« (str. 150). Čujmo torej, kakšen je bil ta Prešernov sodobnik! Pietschnigg ga takole označuje:

»Dekan Levičnik, pravi duhovnik, prijatelj ljudstva, mož velikega znanja in obilnega humorja, je še danes nepozaben starejši generaciji; brez števila je anekdot, ki jih pripovedujejo o njem.«

Pietschnigg ničesar ne piše o slovstvenem delu Levičnikovem, kar se tiče slovenskega slovstva. (To delo Pietschniggu morebiti tudi ni bilo znano.) Ozira se samo na Levičnikovo duhovniško delo v Šmohorju.

Levičnik je prišel v Šmohor spomladi po veliki povodnji, ki je bila 1. in 2. nov. 1851 grozno opustošila Šmohor. Začel je popravljati škodo, ki jo je bila napravila povodenj cerkvi in drugim zgradbam; značilno je bilo zanj, da je neprestano kaj zidal ali gradil (n. pr. jezove), tako da so mu ljudje rekli kar »Baumeister«. Tako je popravil ne samo pokopališče, župno cerkev in podružniške cerkve, ampak tudi mlinske jezove, ki jih je bila voda vzela. Sedemnajst let je bil šolski nadzornik v svoji dekaniji (1852—1869, kajti do l. 1869. je imel škofijski ordinariat nadzorno oblast nad osnovnimi šolami) in preskrbel Šmohorjanom novo šolsko poslopje.

Kot človek je bil Levičnik izredno dobrih rok in poln humorja. Zlasti so radi zahajali k njemu dijaki; ko je prišel dijak s spričevalom v župnišče, je dobil vse, kar se je v dobrih starih časih spodobilo: staro »cvancigarico«, kosilo pri dekanovi mizi in še povabilo na kegljišče v gostilni. Včasih je razdal ves svoj denar dijakom in drugim potrebnim, tako da je bil sam »suh«.

To, da dekan Levičnik redno nima dosti ali nič denarja, se je zlasti kazalo na njegovi — obleki. Na svojo zunanost namreč Levičnik ni dal mnogo. Nekoč je prišel k slavnostnemu obedu, ki je bil prirejen na čast koroškemu deželnemu predsedniku, v talarju, čigar barva je bila že bolj zelena nego črna. Pa je omenil deželni predsednik v šali, da bi bilo dobro, če bi si gospod dekan omislil nov talar. Čez nekaj dni je že dobil deželni predsednik od Levičnika pismo: »Gospod dekan šmohorski javlja gospodu deželnemu predsedniku, da si je kupil nov talar,« na kar mu je ta brzojavno odgovoril: »Koroški deželni predsednik javlja gospodu šmohorskemu dekanu, da je prav vesel novega talarja.« Ker so kmalu nato še gospe v Šmohorju kupile Levičniku nov — klobuk, je bil gospod dekan za nekaj časa čisto stanu primerno oblečen.

¹ Alt-Hermagor. Geschichtliche Erinnerungen von H. Pietschnigg, Dechant. Hermagor 1931. Im Selbstverlage des Verfassers.

Kot Kranjec je dekan Levičnik seveda vedno nosil s seboj — marelo, saj pride Kranjec baje z dežnikom pod pazduho že na svet. Kadar so ga videli znanci, da si je posadil na glavo cilinder in vzel v roke veliki rdeči dežnik, so takoj vedeli, da gre gospod dekan na vizitacijo. Nič ni hotel povedati, kam jo misli udariti; nenadoma se je pojavil v župnišču in zahteval knjige — ter jih podpisal, ne da bi kaj pogledal. Zato so si dovolili nekateri župniki včasih z njim šalo, da so mu namesto uradnih cerkvenih knjig dali v podpis — bukvice, na katere so jemali pri mesarju meso¹.

V splošnem moramo reči, da »Kranjec« na Koroškem pred vojno ni bil posebno dobra »firma«. Znana je nemška in nemškutarska agitacija ob plebiscitu: »Hinaus mit den Krainern!« (»Ven s Kranjci!«) Pravijo, da so nas v slab glas spravili na Koroškem tisti Kranjci, ki so doma kaj zagrešili in so jim iz kateregakoli vzroka postala kranjska tla prevroča — pa so jo popihali čez Karavanke, češ, tja ne bo prišel za njimi njih slabi glas in neljuba stvar se bo pozabila. (Seveda velja to za naše »prebežnike« iz dobe pred svetovno vojno, ne za številne naše ljudi, ki so šli na Koroško neposredno v dobi pred plebiscitom.) Naj bo vzrok, da Kranjci nismo bili na Koroškem posebno priljubljeni, ta ali oni — vsekako je bil pa Levičnik mož, ki je svoje ožje rojake zelo častno zastopal med Korošci. V letih 1930, 1931, 1932 in 1934 se bomo spominjali »štirih rojev« Čebelice, pa je prav, da se spomnimo tudi rojaka čebelničarja, ki ga imajo Nemci na Koroškem v tako lepem spominu.

¹ Pri tem se človek spomni na zgodbo, ki se je dogodila pred nekaj desetletji nekje na Slovenskem. Neki okrajni sodnik je imel navado, da je akte podpisoval, ne da bi jih prebral. Pa si je mlajši sodnik — takrat so mu rekli adjunkt — dovolil šalo, da je svojemu šefu predložil v podpis sodbo: »Okrajni sodnik I. I. (tu je stalo seveda pravo ime) je obsojen na smrt na vešalih zaradi zanemarjanja stanovskih dolžnosti.« Na veliko zabavo adjunktovo je okrajni sodnik podpisal tudi ta akt. (Pripovedoval bivši dež. glavar dr. Ivan Sušteršič z navedbo kraja in prizadete osebe.)

Obzornik.

Knjige in časopisi.

Joža Lovrenčič: *Tiho življenje*. Izdala Mladinska Matica v Ljubljani, 1931. Str. 85. — Broš. Din 12.— kartoniran Din 17.—, vez. v platno na finejšem papirju Din 27.—.

Pesnik Joža Lovrenčič je sicer vedno kazal veliko naklonjenost tudi za epiko, vendarle pa bi bil pred leti komaj kdo pričakoval, da se bo kesneje tako zelo preusmeril in zašel celo med prozaike pripovednike. In vendar je tako. Razen v krajših spisih se je avtor do danes pokazal že tudi v povesti in romanu.

Pisatelja zanimajo kot pripovednika predvsem zgodovinske snovi, razen teh pa so ga že od nekdaj mikale in pritegovale k literarnemu oblikovanju pravljice, pripovedke in legende, zlasti lokalne, to so tiste, ki jih je pisatelj slišal ali našel kako drugače ohranjene blizu ali daleč kje v domačem kraju. O tem nam priča že njegova daljša pesnitev v dveh delih »Trentarski študent« (izhajal v Mentorju in v Domu in svetu) in njegove legende in pravljice v

vezani besedi, katere je izdala Goriška matica pod naslovom »Gorske pravljice« (l. 1921.).

Tudi njegova najnovejša knjiga »Tiho življenje«, ki jo je h koncu minulega leta izdala zelo delavna Mladinska Matica, je zbirka legend oziroma legendaričnih povesti. Legenda je, če ponovimo v smislu šolske poetike, pesem ali pa povestica deloma lirskega, v glavnem pa pripovednega značaja, kjer poleg naravno resničnega sveta, dogodkov in oseb nastopajo tudi svete osebe in se nam tako razodeva tudi nadnaravni svet čudežev in milosti. Legenda je zato že po svojem bistvu religioznega značaja. Navadno je seveda izročilo prejšnjih časov in rodov, a s tem njena snov postane še posebno častitljiva. Ločiti pa moramo ljudsko legendo od literarne, kamor prištevamo tudi vse tiste, ki se po vsebini sicer opirajo na ljudsko izročilo, a so po jeziku in obliki delo znanega pisatelja. Takšne so tudi pričujoče legende, saj jih je pisatelj oblikoval popolnoma po svoje. Po svoji vsebini pa sta dve vzeti iz goriškega, štiri pa iz gorenjskega legendaričnega okrožja.

K prvima spadata Legenda o Kriščevem trnu in Legenda o čedajskem mostu in Stari gori; k drugim pa Legenda o zlatem studencu, Legenda o kraju, kjer ni vrabcev, Legenda o sv. Joštu in otroku, ki se je izgubil ter zadnja, najdaljša, Legenda o usmiljeni Materi Mariji Kroparski, ki pa jo — kakor tudi predzadnja — moramo smatrati bolj za legendarično po-vest nego za legendo.

Vse te legende so lokalnega značaja, zato so vse navezane na določen kraj, kar se deloma kaže tudi v rabi lokalizmov, to je izrazov, ki so običajni le v govoricu dotičnega kraja, niso pa v isti meri last književnega jezika. Zdi se, da bi pisatelju z umetniškega vidika mogli tu in tam očitati malo preveč literarno obliko- vanje, radi česar rad dodaja včasih marsikaj nebitvenega. Tako mi ni všeč, če n. pr. avtor v tekstu dodaja svoje opombe, ki ne spadajo k vsebini (pri tretji in četrti legendi), ker tako z racionalističnimi vrinki in razlagami moti enotnost, ubranost in navnrost legende. Toda priznati je treba, da je sicer vsa zbirka napi- sana z večšo roko in da se je pisatelj potrudil, da čim skrbneje poda zlasti vsebinsko ozadje. To pa je za mladinsko knjigo največjega po- mena, zakaj fabula je v prvi vrsti tista vzmet, ki izproža mlado fantazijo, obenem pa je prav zgodba tista zakladnica etičnih nagibov in sil, ki naj jih mladi bravec črpa iz vsake dobre mladinske knjige. Ta poudarek je izražen tudi v naslovu »Tiho življenje«.

Zbirko krase številne, deloma prav dobre, deloma pa, sodim, za mlado oko, željno čim večje konkretnosti, v obrisih morda premalo jasne risbe slikarja B. Jakca.

France Vodnik.

Josip Ribičič: Mihec in Jakec. 1931. Mla- dinska matica v Ljubljani. Tiskala Učiteljska tiskarna. Str. 48. Cene iste kot za »Tiho živ- ljenje«. — O Miklavževem je izšla ta knjiga in menim, da dobri svetnik ni mogel prine- sti kaj boljšega in primernejšega onim, ki so se do njegovega godu spoznali s skrivnostjo črk. Je pa res to knjiga, ki mora v otroku vzbuditi veselje do čitanja. Igraje prebere stran za stranjo in preizkuša obenem svojo bistrost, ker kar pisatelj modro zamolči — otroka hoče naučiti opazovati in misliti — to mu z zanimivo nazornostjo pokaže M. Gaspari v drobnih slikah, ki gredo menda v tisoče. Otrok spremlja junaka Mihca in Jakca od rojstva pa do šole in preživi z njima vse letne čase in praz- nike in še to in ono, mimo česar bi najbrže sicer šel z zaprtimi očmi. Naša mladinska književnost za najmlajše je s to knjigo mnogo, mnogo pridobila.

André Gide: Ozka vrata. 1931. Jugoslo- vanska knjigarna v Ljubljani. Leposlovna knjiž- nica. Prevedel Božo Vodusek. Str. 165. Cena Din 40.—, 35.—. André Gide, eden najpo- membnejših sodobnih francoskih pisateljev, je bil Slovencem na splošno do te pete knjige obnovljene Leposlovne knjižnice v knjižni zbirki Jugoslovanske knjigarne neznan in hva-

ležni moramo biti založnici in prevajalcu, da sta ga nam predstavila z »Ozkimi vrati«. Zgodba dveh mladih je to, dveh duš, ki v svoji ljubezni rastea s svetniško poglobitvijo in odpovedjo v večnost. Mesto, ki ga zavzemajo »Ozka vrata« med drugimi Gide-ovimi knji- gami, spada po čistosti linij in svoji dramatični napetosti med najlepše in najpretoresljivejše, kar je Gide kdaj ustvaril. A tudi v francoski in svetovni literaturi sploh ni dela, kjer bi bil oni čisti netelesni, skoraj nerazumljivi odnos, kakor je med Jérôme-om in Alisso, podan tako resnično in prepričevalno, a obenem v vsej svoji tragičnosti, kakor je v »Ozkih vratih« — beremo v preglednem uvodu. Knjigo bi pri- poročal zlasti gimnazijcem višjih razredov, da bi ob Jérôme-u, svojem vrstniku, pojмили lepoto lepe ljubezni in rastli v zdrav rod.

Peter Lippert S. J.: Od duše do duše. Pisma dobrim ljudem. 1931. Jugoslovanska knji- garna v Ljubljani. Prevedla Dora Vodnik. Str. 228. Cena Din 45.—, 40.—. V oni svet, v katerega izzveni Gidejeva zgodba, nas vodi Lippert s svojimi duhovnimi pismi, ki so prav v našem času tako aktualna in potrebna, da ne bi smel nihče mimo njih. Trideset pisem, trideset meditacij, kakršnih doslej v našem slovstvu še nismo imeli. Kakor ob Poulinovi »Poti v večnost«, katero je naš veliki Janez Mencinger bral z veseljem v svojo notranjo tolažbo, tako bo tudi ob Lippertu v zadnjem zvezku prvega kola Leposlovne knjižnice našel sodobni človek mir, ki ga sicer zaman išče v zbezanem svetu naših dni.

Aleksaj Remizov: Na sinjem polju. 1931. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Prevel Miran Jarc. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Str. 220. Cena Din 45.—. »Na sinjem polju« — detinstvo in prva zarja Olginih dni — po- vest od zibelke do praga življenja. Še neločljiva povezanost s stvarmi, še strnjostenost z ljudmi in brezmejnja vera v človeka. Široko razprte oči, ne znajo pa še razlikovati — vse je še lepo in dobro — smehljaj sije vsemu,« ozna- čuje v predgovoru svoje delo avtor sam, ki je med sodobnimi Rusi (r. 1877.) značilna osebnost. Predhodnik novih pokretov v sodobni literaturi je in je »obnovil in izbrusil tako- zvani »skaz«, povest pisano v stilu žive govo- rice in jo uvedel v leposlovje, skušajoč ohraniti vse posebnosti in odtenke govornice besede, podrejšajoč skladno in obliko stavka zakonom žive govornice in ne mrtvim pravilom«, kot nam tolmači prevajalec Remizovljevo posebnost ter še pove, da so njegove povesti biseri sodobne ruske proze. — Res je knjiga »Na sinjem polju« posebne vrste biser, a dvomim, da bi v Ljudski knjižnici našel med širšo publiko hvaležne bravce.

Mirko Kunčič: Ptiček z dvema kljunčkoma. (Iz torbe Kotičkovega strička 3. zvezek.) 1932. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Natisnil J. Krajec nasl. v Novem mestu. Str. 75. Cena broš. Din 26.—, vez. v platno Din 36.—. Kunčič, ki kramlja in baji otrokom ob ne-

deljah v »Slovincu«, je mlademu svetu s tem svojim ponatisom gotovo ustregel, ker prepričan sem, da bodo mali s svojo znanjo Terezinko vnovič z navdušenjem šli na pot iskat nenavadnega ptička, zlasti ko mu dajajo kolorirane slike nov čar. — Pravljičica — in ne humoresk, kot je označeno na drugi naslovni strani — je ilustriral J. Pukl, pesmi, ki so dodane, pa Olaf Globočnik.

Grivški: Srce in denar. Spevoigra v enem dejanju. Uglasbil V. Vodopivec. V Ljubljani 1931. Založila Pevska zveza. Tisk Jugoslov. tiskarne. Str. 16. — Grivški — njegovo pravo ime je bolj znano in tudi njegovo delo, radi katerega je moral nastopiti bridko pot v zemlji našega trpljenja — je napisal priprosto enodejansko, katero je naš dobri Vinko Vodopivec z njemu lastno lahkoto in prisrčnostjo uglasil. Naši odri so tako dobili spevoigro, ki jo bodo z veseljem vprizarjali in gotovo tudi z lepim uspehom. — Cena (libretto in partitura) za štane Pevske zveze Din 25.—, za nečlane Din 30.—. Za vprizoritev je treba kupiti vsaj 5 izvodov, ki jih dobe člani po 20 Din izvod.

Cankarjeva družba v Ljubljani je izdala za l. 1932. naslednje knjige: 1. Koledar, uredil Talpa. Str. 151. — 2. Angelo Cerkevnik: Orači. Povest. Str. 162. — 3. Liam O' Flaherty: Zver se je prebudila. Prevedel Talpa. Str. 120. — 4. Martin Andersen Nexö: Po solnčni Španiji. Prevedel Ciril Štukelj. Str. 60. Vse knjige je tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru. — Te knjige pač omenjamo, ker nam jih je družba vposlala — druge tega niso storile — a pripočamo jih ne. Groba tendencioznost diha iz vseh tako neokusno, da te odbija še ob onem, kar je sicer lepega in zanimivega v njih. Ali se družba — pravzaprav odbor — res ne more otresti materialističnih marenj in šlagerjev ter se povzpeti v svojih edicijah do tolike višine, da bi delale čast Cankarjevemu imenu?

Literarni pomenki.

Volkun Belopoljski, Novo mesto. Izmed poslanih bi se dala morda nekoliko opiliti »Tiha bolešt«, druge pa vsebinsko in formalno zaostajajo. Če bi Vam hotel obširneje govoriti, bi moral ponavljati, kar sem Vam že večkrat povedal. Počasi se pač delate, a napravili se še niste!

Slavinov, Ljubljana. Po dolgem odmoru ste se zopet oglasili, kakor pravite, a povedati Vam moram, da poslani tri pesmi ne kažejo prav nič, da bi se ta čas kaj naučili. Vse je še prav tako kakor lansko leto: jezikovno in vsebinsko ste začetnik najnižjega razreda!

Milutin Milič, Ljubljana. Vaše razmišljanje ob Tagorejevih besedah se pač gladko bere, a je v izvajanju presentimentalno kljub resnici, ki jo doženete. »Pogovor med Vodnikom in Zupančičem« kaže, da ste se navdušili ob Stritarjevem »Prešernovem godu v Eliziju« ter skušali po tem vzorcu označiti naše najboljše. Kot domača naloga je bil Vaš poizkus morda

še dober in dober bi bil morda tudi še za kako priložnostno vprizoritev, za Mentorja pa še ni.

Van Lec, Maribor. Prebral sem Vašo »kratko, a resnično zgodbo«, ki ste jo naslovili »Prvo službeno mesto«. Res je kratka in verujem Vam, da je tudi resnična, a vendar ji manjka vsega, kar naj bi dahnilo v to Vašo črtico dušo, da bi bila živa, resnična umetnina, ki človeka prevzame in osvoji. Napisati ste hoteli nekaj lepega, a slika, ki ste jo napravili, je ponesrečen amaterski poizkus. Jezik je tako dnevniško prazen in pust, Vaša junakinja in vse ozadje pa tudi tako, da nič ne oživi. Ali ste brali že Finžgarjevo »Samo?« Le poiščite jo, da boste vedeli za drugič, kako je treba take stvari pisati! — Če imate kaj boljšega, mi kar pošljite! Obenem Vam povem, kar sem že nekajkrat v pomenkih povedal, da rokospisov ne vračam — če niso kake posebne vrednosti — in da tudi v pismih ne odgovarjam.

Mojmir Gorjanski, Novo mesto. No, takega strahu pa Vam res ni bilo treba imeti! Metrično in jezikovno so Vaše stvari že kar dobre, le vsebinsko segate po obrabljenih motivih. V prihodnje pazite tudi bolj na notranjo doslednost in da ne zdrknete iz lepe ubranosti v preplehko vsakdanjost, ki mestoma kvari Vašega »Popotnika«. »Slutnja« se mi zdi še najboljša in jo priobčim. Drugič pošljite kaj več!

T. A., Kranj. Letos bo težko kaj. Spravim za drugo leto.

A. Longinič, Ptuj. Smejal sem se pač ob Vaši humoreski, ker taka »Vražja smola« tudi v dijaškem življenju ni vsakdanja; zadovoljen pa z Vašim podajanjem vendarle nisem. Preveč banalnosti je v Vašem spisu in neredko skušate z grobostjo vzbuditi smeh, kar je huda napaka v humoreski. Sodim, da se boste z vajo še napravili.

Andrija S., Ljubljana. Ob »Odiseji«, ki jo bom morda o priliki priobčil, čeprav nekoliko popravljeno, sem spoznal, da ste se v enem letu lepo razvili. Če pojde tako dalje, utegne dobiti Mentor v Vas še prav dobrega sotrudnika.

M. M., Ljubljana. Zdi se mi, da požirate detektivke in da Vas je kino tako navdušilo, da ste segli po peresu in napisali — roman »Nesmrtnika«. V Parizu in po Francoskem se gibljete tako čudovito, kakor se gotovo niti v beli Ljubljani ne. Če je vsa zamisel res Vaša — kar pa hudo dvomim — potem, ne, ne bom prerokoval, ker s slovnico se niste še sprijaznili!

Ažmanov, Št. Vid. Motivi dobri in lepi, podajanje še neokretno. Pošljite drugič kaj več in kaj bolj izbranega!

Kulturni paberki.

Slog v romanu.

Odlični kritik Pierre Lièvre je nedavno izdal prikupen roman *L'Extravagante punie*. Uvodoma izpoveduje svoje nazore o romanu. Pri sodobniku Gide-u je spoznal,

kako se človek utegne vrniti od simbolističnih prenapetosti v enotnejši izraz. »Moje mišljenje o slogu se je zopet izpremenilo. Nikakršne učinkovitosti več ne sprejemem. Kar se opazi, me žali in me odbija, čeprav bi bila to za sluga. Od pisatelja zahtevam še samo to, naj rabi točne besede ter jih pravilno postavlja. Zunaj tega se mi zdi vsaka reč pretiravanje in nič odličnejšega ne vidim ko vrlino popolne, celo nekam ubožne preproščine.« Lièvreu moramo pritrditi, če preganja obrabljene okrase, drugod pobrane ploskanice ali klišeje. Obsoditi pa ne smemo podob, ki nujno niknejo iz misli same, sicer bi zabredli v golo puščavo. Zavrčeti bi morali najtehtnejše romanopisce na svetu. Lièvre je pa bržkone samo naznačil globoko težnjo, ki jo čuti v sebi.

Cr.

Vzpostavitev notranjega človeka.

Veliki zakoni, ki vladajo človeškim dušam, so večni. Toda vsako stoletje jih bolj ali manj jasno pojmuje. Vsako pokolenje jih prilagodi svojemu poznavanju sveta. V tej prilagoditvi leži tkzv. moralni sistem, nrvnost. Sleherna doba mora imeti svoj sestav, mora verovati vanj. Sicer bi se doba vznemirila, skakala. Ima li naša doba izrazito nrvoslovje, določen ideal? vprašuje M. Levaillant v »Figaru«. Večina povojnih knjig izraža burno željo po izživljanju, hrupno voljo po dogodivščinah, potovanju, hobgu. Lahko bi jim rekli, da so sredobežne, odsredne. Prilegale so se dobi, ki se je opajala z zabavo in delavnostjo. Izumetničen opoj, čeprav je trajal nad 10 let. Dobro je prikazal B. Crémieux to dobo v knjigi »Inquietude et Reconstruction«, (1931.)

Daniel Rops pa v svojem novem delu raziskuje vzroke za »sodobni nepokoj«; glavnega vidi v abdikaciji metafizike pred znanostjo. Veda je namreč prenovila vesoljstvo, s tem da mu je vsilila diktaturo strojstva. To diktaturo spremlja mnogo dobrih strani. Spočetka smo videli samo te. Pomalem pa se zavedamo zla, ki ga hkrati nosi s seboj. Znanstvo je poenostavilo gmotno življenje, zmanjšalo je človeški napor. A kaj je storilo za pravo srečo človeštva, za njegovo dušo?

Ze leta 1893. je Lafcadio Hearn, ta čudni vizijonarec, ki se je zabubil v Japonsko kakor v dušeslovno opazovališče (njegova knjiga o Japonski je poslovenjena), pisal prijatelju: »Mar se ne razvijamo nasproti moralki?« Rops ni povedal nič drugega. Za njim pa se oglašata René Südre, ki v »Européenu« opozarja na uvodnik angleške znanstvene smotre »Nature«, kjer urednik naznanja »nov polom znanosti, ne v teoretičnem smislu, kakor ga je svoje dni nápak umeval Brunetiére, ampak v pragmatičnem in tragično vitalnem pomenu«. In Südre takole zaključuje svojo obtožnico: »Kinematograf, avtomobil sta samo sredstvi, kako bi človek ubežal praznoti in dolgočasju. Tisk se ne zanima za drugo nego za seksualne spore in za sport. To je znamenje, da nismo v resnici nič napredovali v umstvu. Množice

znajo čitati, nihče pa se ne potrudi, da bi jim hranil duha. Knjižni sloj se zadovoljuje z besedami ter jih rabi edino v ta namen, da opredeljuje, kar je že jasno.« Ali veljajo ta izvajanja zgolj za anglosaksonske dežele?

Na vseh koncih in krajih človek hrepeni po nekem pravilu. Bo li jutrišnja literatura pojmla svojo dolžnost? Ta bi se dala takole označiti: preureditev notranjega človeka.

Cr.

»Potrditve«.

Nekaj časa izhaja v Parizu nov ruski tro-mesečnik »Utvrždenija« — pritrdbe — kot glasilo združenih porevolučnih struj in stremiljenj. Stalno sodeluje starejše pokolenje: Berd'ajev, Stepun, Timašev. Pa tudi neznani mladini so zastopani vmes. Nova struja spominja v marsičem na prejšnje aktivistične težnje ruskih izseljencev, zlasti na »predstavljalško« smñnovechovstvo in na evrazijsko strujo. Komunistična teorija in praksa se brezpogojno ne zameta, vendar naravnost v predrevolučno rusko duhovno in družabno življenje se tudi nočejo vrniti. Prehod k novim oblikam naj se vrši z evolucijo, z razvojem, ne z revolucijo. »Staro vino ruske zgodovinske misli hočemo natočiti v nove mehove.«

Pa tudi razlike se opažajo. Prva in bistvena je ta: verska misel stoji v ospredju vsega dela in hlepenja pri teh novotarjih. Čisto nova prav za prav ta poteza ni: že nekateri smenovehovci so poudarjali svoje ortodoksko mišljenje (Ustr'alov) in evrazijski so zgolj verniki grško-pravoslavne cerkve. Potrjevalci pa so si postavili za osnovo v svojem načrtu versko geslo, duhovni »kruh« cenijo nad telesni, simbol nad realnost. »Prvo je seveda duhovnost, drugo gospodarnost, tretje političnost,« ugotavlja Berd'ajev. Mlajši sodelavci govore o narodnem prerodu. Starejši tovariši jih zavračajo, češ, da ti mistiki in mesijanci tavajo po megli: s takšno oblačno ideologijo se ni mogoče bojevati proti realističnemu komunizmu.

Cr.

Dijaški šah.

Ureja Bogo Pleničar.

Nepredvidena napaka v otvoritveni igri.

Gotovo bo simpatično sprejeta ideja, ki jo hočem podati na podlagi igranih partij novodobnih šahovskih mojstrov. Skrita napaka v otvoritvi ni zamišljena kot pogreška začetnika. Tudi močnim igralcem bodo nudile predvajane partije kritično analizo nepredvidene napačne poteze, dočim bo imel tudi slabjši šahist možnost spoznavanja korektnosti otvoritve. Velevažna pobuda za dobro pozicijsko igro so pač smernice pri otvoritveni igri, ki se zrcalijo v korektnih začetnih potezah partije.

Odklonjen damski gambit.*

Po običajnih potezah:

1. d2—d4	d7—d5
2. c2—c4	e7—e6
3. Sb1—c3	Sg8—f6
4. Lc1—g5	Lf8—e7
5. e2—e3	Sb8—d7
6. Sg1—f3	o—o
7. Ta1—c1	— — — —

je nadaljeval v Baden-Badenskem turnirju Aljehin proti Yates-u (angl. vele mojster) l. 1925.

7. — — — —	c7—c6
8. Lf1—d3	a7—a6
9. c4×d5	e6×d5
10. o—o	Tf8—e8
11. h2—h3	Sd7—f8
12. Sf3—e5	Sf6—d7
13. Lg5—f4	— — — —

Nastala je sledeča pozicija:

Beli: Kg1, Dd1, Tc1, Tf1, Ld3, Lf4, Sc3, Se5; — pešci: a2, b2, d4, e3, f2, g2, h3. (15 figur.)

Črni: Kg8, Dd8, Ta8, Te8, Lc8, Le7, Sd7, Sf8; — pešci: a6, b7, c6, d5, f7, g7, h7. (15 figur.)

* Gambit se imenuje v splošnem otvoritvene igre, pri katerih se žrtvuje enega kmeta v svrhu ojačanja pozicije s hitrejšim razvojem lastnih figur. Pri damskem gambitu nudi beli igralec svojega kmeta pred kraljico. Če pa črni ne sprejme ponujene žrtve kmeta, se taka otvoritev imenuje »odklonjen gambit«.

Yates na potezi, je vlekkel:

13. — — — — Sf8—g6

nakar si je Aljehin osvojil dobljeno pozicijo po zamenjavi konja:

14. Se5×g6 f7×g6

s tole nepričakovano potezo:

15. Sc3×d5 — — — —

ker se skakača ne sme vzeti s črnim kmetom radi Lf4—c7!

z izgubo črne kraljice.

Ta napaka se dogaja češče, kakor bi mislili. Z isto pogreško je dobil Aljehin svojo partijo v San Remo proti Rubinsteinu v popolnoma slični poziciji:

1. d2—d4	d7—d5
2. Sg1—f3	Sg8—f6
3. c2—c4	e7—e6
4. Lc1—g5	Sb8—d7
5. e2—e3	Lf8—e7
6. Sb1—c3	o—o
7. Ta1—c1	Tf8—e8
8. Dd1—c2	a7—a6
9. c4×d5	e6×d5
10. Lf1—d3	c7—c6
11. o—o	Sf6—e4?
12. Lg5—f4	f7—f5?

(S potezo Se4—f6! bi črni še popravil svoj položaj)

13. Sc3×d5! — — — —

in črni ne sme vzeti belega konja s svojim kmetom, ker sledi:

14. Lf4—c7!

Zabavni kotichek.

Meyeriada.

Vsi ostanite na mestu, jaz sam zdaj ven grem pogledat, da predrzneže spravim nazaj — res čudno se zdi mi.«
To je rekel in šel; le malo jih v sobi je bilo.
Ti pa takoj zagnali so trušč, kar moči so jim dale in razgrajali so tak, kot najmanj bi tisoč jih bilo.
Kar onemeli so vsi, sem s ceste so godbo začuli m'tata, m'tata, bum, bum, bum, — vsem prav dobro znano.
Ven so drli tuleč, da bi skozi okno zijali.
Nekoga pokopat so nesli, ki prej bil vojak je. —
Razred je prazen bil, v njem prav nikogar; pri oknu so stali na hodniku in gledali so z zadovoljstvom v srcu.
Meyer pa, starče, spreved ta žalni tudi je gledal.

XIV. spev.

ΑΙΟΣ ΑΙΛΑΘΗ. — OSLEPLJENJE.

Spet je v valove morjá zvečer potopilo se solnce in naslednjega jutra vzšlo je blesteče na nebu.
Spet k zborovanju poklical junake šolski je zvonec.
Ko so zbrali se torej in je v skupščini vladala gneča, prišel i on, preodlični je Klapp, in prostor zavzel je.
Ko pa oddahnil se je, je rekel krilate besede:

Drobiž.

Napoleon amputatus.

Num scis, unde nomen istius imperatoris Franco-gallorum deducatur? Docebo te. Graece dicitur nape vel napos, id est saltus, fauces, tum leon idem est ac leo.

Praeterea nomini illius Corsi literae de comprehendendo malefico inesse videntur. Nam si illum duccem summum exercitus sexies truncaveris, hanc sententiam graecam habebis: Napoleon — apoleon — poleon — oleon — leon — con — on. Latine interpretabor: Napoleon, ever-sor totarum urbium (erat) leo populi sui. Cr.

»Dobre volje bodite, junaki, moj svet poslušajte! Pravo zadel bo, se zdi mi, ker poln je odlične modrosti: Lederer suknjo naj dá, ali kdo drugi, kdor hoče, suknjo denite na stol za močno načečkani kateder in klobuk nataknite na njó, da bode se zdelo, kakor da kdo iz junakov se gori za mizo je usedel; tudi dežnik z lesenim ročajem naj kdo mu posodi.« Torej tako je dejal in se usedel, a Doležal naglo skočil je kvišku in ročno izvršil načrt je pogubni. Kmalu odprl je vrata postarani, sivi profesor. Slišalo se je zamolklo renčanje in glasno mrmrnanje. Z mrkim nasmehom začel je Meyer, učeča starina: »O, le počakajte me, saj še vse bo nekdam prav prišlo mi, no, ta bo lepa, slabó bo na koncu, le to vam še rečem.« Starček tako je dejal in zagrabil rdečkasto dozo, polno črnkaste mivke, prav drobne in kih vzbujajoče, ščepec med prste je vzel in k nosu ga že je pomikal. Baš ko je hotel v mastne prostore dvocevne stolpa upraviti prah, — tedaj pa zagledal je lutko varljivo. Zdaj spregovoril z gromskim je glasom krilate besede: »Je-li to deček, kdo je tam gori? Taka predrznost! Da se zgubiš mi! Nikar me ne jezi in v klop se poberi! Če ne poveste ga vi, bom že kakorkoli izvedel, vse bom razredniku jasno razložil, gotovo storim to. Ti, pobalin, pa stran mi izgini, zdaj jaz bi rad sédel! Fischl, prinesi razrednico, Müller, pero mi omoči!« Tiše pristavil je še: »Kak dečku tam gori ime je? Mar ne poveste? Sam grem tja gor in strašen bo konec. Fischl, čemu je tvoj smeh? Še sam si začel? To ste pravi! Kadar pogleda vas kdo, ste mirni, to stvar si zapomnim. Taki so res plemeniti značaji — dovolj sem povedal. Kdor ni pri miru, težko se uči, to zapomni si vsakdo, na tem stališču stojim, kajti tak ne bo nikdar nič vedel. Ví tam gori, še enkrat vam rečem: v klop mi pojdite! Uf, ta predrznost, kako vam sedi s klobukom na glavi!« Torej tako je starček dejal, a smeh je naraščal. Zdajci namah se je zmuznil dežnik, na tla se je zvrnil, lutka pa brž, brez opore seve, se nagnila naprej je. Hitro s tresočim se glasom zaklical je starček takole: »Vi tam gori, vam je slabo? Saj ven lahko greste.« To je zaklical, kot vedno v skrbeh za trpeče človeštvo. Strašno so zarjaveli junaki in grozno kot biki tulili. Meyer pa zdaj je ukano spoznal in pograbil je suknjo, sam jo molče je obesil k obleki na kljuko leseno, sunil z nogó je dežnik, nato pa se hitro je usedel.

Rastline modrih in lilastih listov.

Na Celebesu je raziskovalec Sarasin zasledil praproto (Lindsaya azurea), ki ima po gornjem delu lepenja krasen ultramarin. Tudi indski evkalipti, dokler so grmičevje, torej še ne dorasla drevesa, se ponasajo z višnjevimi listi. Na Javi pa uspeva košarica ali socvetka (Gynura aurantiaca) pri kateri se listi in steblo zde lilasti. Ako jih bolj natanko pogledaš, pa vidiš, da so zeleni, toda gosto obrasli z rdeče lilastimi kocinicami; površina se celo od blizu zdi močno, enakomerno lilasta. Cr.

Mladina v stiski.

Dve sodobni češki knjigi, ki se obračata na današnje vest. M. B. Böhnel »Nemravni« (nenravni) obravnava srednješolsko življenje in trdi, da so krize in katastrofe pri sedanjih mladeži hujše in nevarnejše nego svoje dni. — A. C. Nor pa prikazuje v romanu »Jedno pokoleni« akademski naraščaj. Oba pisca imata reformatorske težnje. Pri Böhnlu srečujemo še angele varuhe, v Norovem peklu jih ni več. Cr.

Nujna prošnja vsem naročnikom: Poravnajte naročnino!

Med našimi naročniki jih je zelo mnogo, ki so nam še dolžni naročnino za ta letnik. Prosimo jih lepo, naj jo poravnajo čimprej. Če povemo, da so samo tiskarniški stroški za naš list v tem šolskem letu že znatno presegli vsoto 30.000 Din, bo jasno vsakomur, da more list izhajati samo, če vsi naročniki store svojo dolžnost.

Tistim, ki ne bodo plačali lista v štirinajstih dneh po prejemu te številke, bomo poslali posebne opomine.

Naša iskrena želja je, da bi bilo takih opominov, ki pomenijo nove izdatke za nas in za naročnike, treba kar mogoče malo poslati.

Če ste morebiti poštno položnico izgubili, lahko kupite na vsakem poštnem uradu novo poštno položnico (za 25 par) in napišete nanjo našo številko: 14.676 in naš naslov: »MENTOR«. Dijaški list. Ljubljana, Miklošičeva c. 5.

KNJIGARNA

NOVA ZALOŽBA

TRGOVINA S PISARNIŠKIMI POTREBŠČINAMI

R. Z. Z. O. Z.

LJUBLJANA

NA KONGRESNEM TRGU

priporoča dijakom in njih staršem bogato izbiro vsakršnih šolskih in pisarniških potrebščin, vse knjige za šole, zvezke, pisalno in risalno orodje, barve, papir za risanje in za načrte i. t. d.

Kdor kupi za 100.— Din, dobi na izbiro: Podobe iz sanj, (Cankar), ali dramo Kasijo (Majcen), ali pesmi Tristia ex Siberia (Mole) kot dar. Pri Novi Založbi je izšla Literarna veda (dr. Kelemenova).

Najstarejša knjigarna Jugoslavije!
Ustanovljena leta 1782.

KLEINMAYR & BAMBERG

LJUBLJANA

Miklošičeva cesta 16

Telefon 31-33

Največja zaloga tu- in inozemskih knjig in časopisov, muzikalij (not) za vse instrumente, ki jih potrebujete in si jih želite: učne in leposlovne, mladinske, znanstvene itd., knjige v slovenskem, nemškem, francoskem, angleškem in vsakem drugem jeziku. — Originale in prevode grških in latinskih klasikov, enako tudi kompletno „Reclams-Universal-Bibliothek“, „Miniatur Bibliothek“ in „Sammlung Goeschen“, športno in šahovsko literaturo itd., kakor tudi vse pisarniške potrebščine.

Torej ne pozabite knjigarne Kleinmayr & Bamberg
Ljubljana, Miklošičeva cesta 16

Za nakup šolskih in tehničnih
potrebščin se priporoča
trgovina s papirjem

M. TIČAR

LJUBLJANA

Obvestila.

Uprava Mentorja opozarja vse, ki bi si radi naročili prejšnje letnike, da jih ima še nekaj v zalogi. Letnik 1927/28 (četrti številka manjka) Din 9.—, letnik 1928/29 (celoten) Din 30.—, letnik 1929/30 (celoten) Din 30.—. Tudi lanski letnik, ki je nepopoln, se še dobi.

Poverjenike prosimo, da bi se kakor prošla leta zavzeli za Mentorja ter mu pridobili čim več novih naročnikov, da se bo mogel še lepše razviti. Uredništvo in uprava se bosta potrudila, da bo list ustrežal in nudil naročnikom od številke do številke lepo opremljen izbrano in koristno čtivo. Prosimo tudi, da bi zamudniki čimprej poravnali zaostalo naročnino!

*Kdor kupuje
knjige
gre v
Jugoslovansko
knjigarno
v Ljubljani*

Zahtevajte prospekte!

Zbirke žepnih slovarjev in učbenikov / Leposlovne knjižnice / Ljudske knjižnice / Zbirke domačih pisateljev / Zbirke mladinskih spisov / Zbirke „Kosmos“ / Možnost mesečnega plačevanja /

Naročniki knjižnih zbirk uživajo 25% popusta pri nakupu drugih knjig iz naše založbe (izvz. šolskih)

**LJUDSKA
POSOJILNICA**

REG. ZADRUGA Z NEOMEJ. ZAVEZO

V LJUBLJANI

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri, vezane vloge po dogovoru ter brez vsakega odbitka.

Tudi rentni davek plačuje posojilnica sama.

Svoje prostore ima tik za frančiškansko cerkvijo, v lastni palači, zidani še pred vojno iz lastnih sredstev. Poleg jamstva, ki ga nudi lastna palača, veleposstvo in drugo lastno premoženje, jamčijo pri Ljudski posojilnici kot zadrugi z neomejenim jamstvom za vloge vsi člani s svojim premoženjem, ki presega večkratno vrednost vseh vlog.

Hranilne vloge znašajo nad
160 milijonov Din

**Trgovske knjige
in šolski zvezki!**

Vedno v zalogi:
glavne knjige, ameri-
kanski journali,
štruce, spominke
knjige, bloki, mape
i. t. d.

ANT. JANEŽIČ

LJUBLJANA

FLORIJSKA UL. ŠT. 14

Knjigoveznica, industrija
šolskih zvezkov in
trgovskih knjig.

**T
I
SLOVENIJA**
DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO
V LJUBLJANI, WOLFOVA ULICA 1

*Izvršuje vsa v tiskarsko
stroko spadajoča dela
po zmernih cenah.*

*Časopisi, knjige, revije
brošure, vabila, letaki,
plakati i. t. d.*

*Zaloga beležnih in
stenskih koledarjev.*